

SÉD 23.

VESZPRÉMI KRITIKAI LAP

V. évfolyam, 2019. 6. szám

séd

Veszprémi kritikai lap

2019. 6. szám

Megjelenik évente hatszor

Szerkesztik:

Demel Eszter, Géczy János,
Gopcsa Katalin, Perlaki Claudia

E szám szerkesztője:

Géczy János

Szerkesztőségi titkár:

Horváth Brigitta

Olvasószerkesztő:

Vondervisztné Kapor Ágnes

Korrektor:

Sövényházi János

Lapterv: Somody Péter

Tördelés: Dénes Tamás

Fotó: Gáspár Gábor

Felelős kiadó:

Gelencsér András rektor

Kiadja a Pannon Egyetem

E-mail:

seed.veszpreem@gmail.com

Nyomda: OOK-Press Kft., Veszprém

ISSN 2416-0628

Megjelenik Veszprém Megyei Jogú
Város Önkormányzata támogatásával

SZÁMUNK SZERZŐI

Bartuc Gabriella *színikritikus, újságíró*

Bence Erika *egyetemi tanár*

Borbásné Gazdag Gabriella *zenetanár,
karnagy*

C. Szalai Ágnes *ny. szerkesztő*

Dzsotjánné Krajcsir Piroska *armenológus,
diaszpóra-kutató*

Éltető Erzsébet *kulturális szervező, irodalmár*

Farkasné Molnár Csilla *művelődésszervező*

Forgó András *egyetemi docens*

Fürj Katalin *drámapedagógus, középiskolai
tanár*

Gelencsér Dávid *tanuló*

Géczy János *író, képzőművész*

Gopcsa Katalin *művészettörténész*

Katona Lajos Tamás *geológus*

Kóródy László *kulturális asszisztens*

Kovács Alex *művészeti szakíró*

Kovács Attila *zeneszerző, zongorista*

Molnár Erzsébet *népművelő*

Mórocz Anikó *újságíró, szerkesztő*

Nyakas Krisztián *restaurátor, zenész*

Órsi Ágnes *újságíró*

Perlaki Claudia *művelődési tanácsos, lapunk
szerkesztője*

Regenye Judit *régész*

Saly Noémi *irodalomtörténész,
kávéháztörténész*

S. Lackovits Emőke *néprajzos, muzeológus*

Smiló Dávid *építész*

Somogyvári Lajos *neveléstörténész*

Strenner József *ny. főkertész*

Takács Miklós *egyetemi tanár*

Tömöry Péter *író-rendező*

Vondervisztné Kapor Ágnes *középiskolai
magyartanár, művészettörténész*

- 2 Kóródy László
A téglá mint történelem, a téglá mint műtárgy
- 3 Vondervisztné Kapor Ágnes
Let in!
MacDermot–Rado–Ragni: *Hair* – a Pannon Várszínház előadása, Hangvilla. Rendező: Vándorfi László. Koreográfus: Krámer György. Zenei vezető: Gyórfi Judit.
- 6 Bartuc Gabriella
Ments meg minket a tömeghisztériától!
Pannon Várszínház: *Kőműves Kelemen rockballada*, Vándorfi László rendezésében
- 7 Tömöry Péter
A zsendülő szerelem himnusza
Shakespeare: *Rómeó és Júlia*. Latinovits–Bujtor Játékszín, bemutató: 2019. november 8.
- 10 Bartuc Gabriella
Két részre szakadt világ
Shakespeare: *Rómeó és Júlia*. Latinovits–Bujtor Játékszín, bemutató: 2019. november 8.
- 11 Perlaki Claudia
Ötvenedik a nyolcvanadikon
Natura naturans, Művészetek Háza, Dubniczay-palota, Magtár. 2019. október 25. – november 24.
- 12 Gopcsa Katalin
Johanna
Kondor Béla: *Jeanne d'Arc*. A festmény a hagyatékából került a veszprémi múzeum gyűjteményébe, a Kondor Béla halálát követő tihanyi, 1973-as kiállítást követően.

A borítón
részlet a Pannon Várszínház
Kőműves Kelemen című előadásából.
Gáspár Gábor felvétele

a séd

az alábbi helyeken kapható:

- Egyetemi Könyvtár és Levéltár
Veszprém, Wartha Vince utca 1.,
- Pannon Egyetem B épület, porta
Veszprém, Egyetem utca 10.,
  - Veszprém Megyei Jogú Város
Önkormányzata Polgármesteri Hivatala
Veszprém, Óváros tér 9.,
    - Hangvilla
Veszprém, Bruszniai Árpád u. 2.,
  - Utas és Holdvilág Antikvárium
Veszprém, Szabadság tér 13.,
    - Laczkó Dezső Múzeum
Veszprém, Erzsébet sétány 1.
  - Eötvös Károly Megyei Könyvtár
Veszprém, Komakút tér 3.,
    - Művészetek Háza
Veszprém, Vár utca 29.,
  - Agóra Városi Művelődési Központ
Veszprém, Táborállás park 1.,
    - Szaléziánium –
Érsekségi Turisztikai Központ
Veszprém, Vár utca 31.

Folyóiratunk minden páros
hónap első hetében jelenik meg.
Lapzárta: minden páratlan hónap 20-án.

Tartalom

- 13 Mórocz Anikó
Pillanatok műve
Haász Katalin: *Pillanatok műve*, Modern Képtár – Vass László Gyűjtemény, 2019. november 23. – 2020. február 29.
- 14 Katona Lajos
Építő kövek
- 15 Regénye Judit
A kincs mint a csodálat tárgya
Kincsek utak mentén – Takácsi. Régészeti kiállítás. Laczkó Dezső Múzeum. 2019. október 13. – 2020. február 13.
- 18 S. Lackovits Emőke
Pásztorélet a XXI. században
Réppászty Zsolt kiállítása. Laczkó Dezső Múzeum. 2019. szeptember 28. – 2020. január 31.
- 19 Smiló Dávid
Kreatív városi beavatkozások
Az arc, a medence, két torony és egy rom. Kiállítás Veszprémben a Hasztková uti lakótelepen
- 20 Gopcsa Katalin
Molnár Farkas
Molnár Farkas – Megfagyott emlékek/BAUHAUS 100. Művészetek Háza, Csikász Galéria. 2019. október 19. – 2019. november 27.
- 20 Kovács Alex
A Vörös kockától a Szentföldig
Molnár Farkas – Megfagyott emlékek/BAUHAUS 100. Művészetek Háza, Csikász Galéria. 2019. október 19. – 2019. november 27.
- 21 Őrsi Ágnes
Képmesék
Kiállítás Lázár Ervin *A Hétfejű Tündér, Négyszögletű Kerek Erdő – Bikfi-Bukfenc-Bukferenc* című könyveinek grafikáiból. Március 15. úti Könyvtár. 2019. november 4. – december 20.
- 21 Molnár Erzsébet
Versélet
Sz. Csordás Éva önálló irodalmi estje. Agóra, 2019. október 16.
- 22 Éltető Erzsébet
A regény arról, ami velünk történik
Beszélgetés Krusovszky Dénessel. Eötvös Károly Megyei Könyvtár, Kisfaludy Terem. 2019. november 6.
- 22 Fürj Katalin
Alakzatok
A TMK Alkalmi Társulás táncszínházi előadása. A Csend napok programja. Dubniczay-palota. 2019. november 13.
- 23 Dr. Dzsotjanné Krajcsir Piroska
Bukásában is nagyszerű...
- 23 Saly Noémi
Irány a Jeruzsálemhegy!
Márkusné Vörös Hajnalka: *Jeruzsálemhegy*. A *Veszprémi Kaleidoszkóp* sorozat 4. kötete 2018
- 24 Forgó András
Erőgyűjtés és újrakezdés
A veszprémi egyházmegye története a 17. században. Szerk. Karlinszky Balázs–Varga Tibor László. Veszprém, 2019
- 25 Takács Miklós
Rövid összefoglalás
Fiatál Középkoros Régészek XI. Konferenciája. Laczkó Dezső Múzeum, 2019. november 21.
- 25 Bence Erika
A centrális vezérlésű rendszerek törékenysége és a marginalitás „művészete”
Komplexitás – Az Ex-Symposion 2019/2-es számáról
- 26 Somogyvári Lajos
1989–2019
Egy fotókiállítás margójára. Merencsics Tibor 1989-es dokumentumfotóinak kiállítása. Lovassy László Gimnázium, 2019. október 21.
- 26 Őrsi Ágnes
Történetek története
É. Szabó Márta: *Akinek a madarak is Chopint énekelnek* – könyvbemutató. Hangvilla, 2019. november 10.
- 26 Kovács Attila
Érdi Tamás Chopinje
Érdi Tamás Chopin-estje – Hangvilla, 2019. november 10.
- 27 Nyakas Krisztián
Fényből, árnyból, hangokból
Kovács Attila jazzkoncertje. Pannon Egyetem, Aula. 2019. szeptember 24.
- 30 C. Szalai Ágnes
Élőkért és holtakért
Veszprém Város Vegyeskarának jótékonyági hangversenye. Hangvilla, 2019. október 30.
- 31 Gelencsér Dávid
Audiovizuális konzonancia
Margaret Island Szimfonik koncert. Hangvilla, 2019. november 15.
- 31 Farkasné Molnár Csilla
Hamvas
Így látták őket – szemtanúk Hamvas Béláról (dokumentumfilm, 2018). Filmvetítés és találkozás az alkotókkal a Dubniczay-palotában 2019. november 7-én, a *Csend napok* keretében. Beszélgetőtárs: Kilián László
- 34 Nyakas Krisztián
Hallelujah!
Hallelujah – Cohen-dalok magyarul. Müller Péter Sziámi és a Song4U zenekar koncertje. Pannon Egyetem, 2019. november 12.
- 34 Géczi János
Tini és a nyugger rockerek
Ráadás. Bródy János koncertje. Hangvilla, 2019. október 29.
- 35 Kovács Attila
Páratlan ütemszám
A Makám együttes koncertje. Hangvilla, 2019. október 23.
- 36 Borbásné Gazdag Gabriella
Nyitókoncert
VIII. David Popper Nemzetközi Csellóverseny, Várpalota, 2019. november 10.
- 38 Strenner József
Lomblevelű faritkaságaink 5.
- 40 Csiszár Gyula szénrajza Laczkó Dezsőről és Laczkó Dezső noteszfeljegyzése

Számunkat Gáspár Gábor fényképeivel illusztráltuk.

A téglá mint történelem, a téglá mint műtárgy

2006 óta a Dubniczay-palota pincerendszerében látogatható a veszprémi téglagyűjtemény, a Tegularium, ahol a Kárpát-medence területéről származó bélyeges téglák, valamint tetőcserepek és a téglagyártás tárgyi emlékei tekinthetők meg a római kortól a középkoron át a XX. század utolsó negyedéig tartó időszakig. Jelen írás e gyűjtemény két XVII. századi darabját, a győri Mansfeld-féle téglák két jelvariációját mutatja be.

Thomas Mann *József és testvérei* című regényeposza ezekkel a mondatokkal kezdődik: „Mélyeség mély a múltnak kútja. Ne mondjuk inkább feneketlennek?” Ha helytálló ez az állítás és kérdés egy bibliai történetre vonatkoztatva, akkor valós a téglamúlt-ra is. A téglá 12 ezer éves története ugyanis egyidős civilizációink – állandó települések, a mezőgazdaság és állattenyésztés – kialakulásával: megannyi rejtélyben bővelkedő évezred ipar-, kor-, kultúr- és művészettörténeti aspektusból, amely titkok talán soha nem lesznek megfejthetőek számunkra a maguk teljességében, összefüggéseikben.

Nincs ez másképp a Mansfeld-féle, ún. várkapitányos téglákkal sem, amelyek – őskori, ókori és középkori agyagtestvéreikhez hasonlóan – szépségükkel érzékszerveinket ejtik rabul, titkaikkal és adathordozó képességükkel pedig gondolkodásra készítetik a kíváncsi emberi szellemet.

A XVII. század első fele, amikor ez a két bélyeges téglá készült, az európai és magyar történelem egyik legmeghatározóbb időszak volt. A harmincéves háborúba és annak minden értelmetlen szörnységébe a kontinens szinte valamennyi állama bekapcsolódott. A konfliktus hamar elvesztette látszólagos vallási jellegét: katolikusok harcoltak a katolikusok és protestánsok a protestánsok ellen az európai dominanciáért.

Wolfgang Graf von Mansfeld-Vorderort zu Bornstedt (1575-1638) és Philipp Graf von Mansfeld-Vorderort zu Bornstedt (1589-1657) (1-2. kép), a német származású főnemesi testvérpár ma már rendkívülinek mondható életutát járt be. A harmincéves háború első szakaszában még a protestánsok oldalán harcoltak, majd (1624-ben Philipp, 1627-ben Wolfgang) katolikus hitre tértek. Ezután halálukig a Habsburg-ház szolgálatában álltak.

Graf Wolfgang zu Mansfeld 1633 és 1638, Graf Philipp zu Mansfeld 1643 és 1657 között töltötte be a Bécs védelme szempontjából kulcsfontosságú győri végvidéki főkapitány (Grenzoberst in Raab) tisztséget.

Győr vára az Oszmán Birodalom terjeszkedése miatt lett kiemelt jelentőségű Bécs számára. A Kisalföld köhiányos területe, ugyanakkor a Győrben és környékén található kiváló minőségű agyag miatt égetett téglából építették meg az akkori Európa egyik legmodernebb erődítményét a XVI-XVII. század fordulóján, amelyet a XVIII. század közepéig folyamatosan korszerűsítettek. Ennek a két évszázados várépítkezésnek köszönhetjük azt a már-már „tobzódásnak” nevezhető téglajelbőséget, amely a Győrben fellelt XVI-XVIII. századi bélyeges téglákat egyedülállóvá teszi.

A Mansfeld-féle tégláknak három jeltípusa ismert ed-

dig: a domború GZM (feloldás: Graf zu Mansfeld), a domború GZM + évszám és a domború GVM + évszám (feloldás: Graf von Mansfeld) jellell ellátott bélyeges téglák. Azt, hogy az évszám nélküli GZM jelű téglák közül melyiket készítette Graf Wolfgang zu Mansfeld, és melyiket Graf Philipp zu Mansfeld, talán soha nem fogjuk minden kétséget kizáróan értelmezni, hiába vannak akár logikusnak tűnő elképzelések is erre. A GZM + évszám és a GVM + évszám esetében azonban elmondható, hogy azok Graf Philipp zu Mansfeld által készített téglák.

Az elsőként itt látható GZM jelű téglá (3. kép) kézi vetésű, tégláégető kemencében készült. Formája száradás és/vagy égetés során deformálódott. Mérete 310x160x60 mm. Jellell ellátott felü-

letén balról jobbra domború vonal húzódik átlósan, mindhárom betűjelenet metszve. Ez a törésvonal a vetőláda sérült záródeszkájának következménye. A Z betű szárá közepén áthúzott. Mint feljebb már említettük, a GZM jelnek nincs bizonyosnak mondható feloldása: jelenlegi ismereteink alapján Graf Wolfgang zu Mansfeld vagy Graf Philipp zu Mansfeld várkapitánysága idején készülhetett. (Lelőhely Győr; ajándékozó dr. Herczig Béla.)

A következő, a GZM 1648 jel (4. kép) talán a legizgalmasabb bélyeges téglák egyike. Kézi vetésű, tégláégető kemencében készült. A bal és jobb felső, valamint a bal alsó sarokrész törött. Mérete 165x125x55 mm. Középen GZM felirat, az M betű kopott, a Z betű szárá közepén áthúzott, a betűk között egy-egy pont. Az évszám (1648) két sorban olvasható a monogram alatt és felett, az óramutató járásával ellenkező irányban. Lent balról jobbra az 1-es és 6-os szám, fent balról jobbra a 4-es és 8-as szám. A 4-es szám fordított állású (tükrös), a 8-as szám felső része nyitott. Érdekeség ezzel a jellel kapcsolatban, hogy minden eddig ismert GZM 1648 jelvariáció esetében a 4-es szám fordított állású, a 8-as szám felső része pedig nyitott. Azt, hogy milyen megfontolásból és céllal írták ily módon ezeket a számokat, valószínűleg soha nem tudhatjuk meg. (Lelőhely Győr; ajándékozó Halász Imre.)

Összegzésül és zárásképpen kijelenthetjük, amire a címben már utalni igyekeztünk, hogy a bélyeges téglák adathordozói képességük révén tanúi és – ha sikerült dekódolnunk üzenetüket – közlékeny elbeszélői múltbeli eseményeknek, történeteknek. Megkockáztatható tehát az a következtetés is, hogy – kiállítótérben – a bélyeges téglá átlépheti azt a láthatatlan vonalat, amely ezt a hétköznapi nevezett tárgyat elválasztja az iparművészeti vagy a képzőművészeti alkotásoktól, miáltal – kiállítási tárgyként – a bélyeges téglá is műtárggyá nemesedhet egy adott szerepben.

Kóródy László

Fotók: Kóródy László

Felhasznált irodalom:

Bedy Vince: *A győri vár és várkapitányok a 16. és 17. században*. Győri Szemle 4 (1933), 147–161.
Szűcs István: *Ízeltő Győr tégláiból*. Baj, MBTGYE, 2009. 2. kiadvány, 111–117.
Szűcs István: *Gondolatok a győri püspöki téglákról*. Baj, MBTGYE, 2011. 4. kiadvány, 21–30.

Pálffy Géza: *Kerületi és végvidéki főkapitányok és főkapitány-helyettesek Magyarországon a 16–17. században*. Történelmi Szemle 2 (1996), 257–288.
Pesti Szabolcs: *Mansfeld győri várkapitány téglái*. Baj, MBTGYE, 2012. 7. kiadvány, 130–132.
James W. P. Campbell: *A téglá világtörténete*. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 2004

Let in!

MacDermot–Rado–Ragni: *Hair* – a Pannon Várszínház előadása. Hangvilla. Rendező: Vándorfi László. Koreográfus: Krámer György. Zenei vezető: Győrfi Judit

Nagy megézés egy évadban bemutatni a *Hair*t és a *Hamlet*t. 1967-ben – számtalan produceri visszautasítás után – egy olyan ember, Joseph Papp, mutatta be először a darabot New York-i színházában, aki addig csak Shakespeare-művekben gondolkozott. Vállalta az alig érthető szövegek könyvet, az experimentális színházi kísérletekkel rokon beszédmodot: a megszokott történetmesélési technikáktól való eltérést, az egyenrangúak közösségeként együttműködő alkotók és a befogadók kapcsolatának megújítását, valamint a „polgárpukkasztó” témákat (omniszexualitás, háborúellenesség, meztelenség, drogok), amelyek később számos nézőt és nem-nézőt serkentettek az előadás elleni agresszióra. Legfőképp azonban vállalt egy elementárisan új (ősi) rituális kommunikációt. A friss dalokkal és librettóval „feljavított”, a nagyrészt ténylegesen hippi szereplőket profikkal felváltó előadás tovább- (vagy vissza-?) léphetett a Broadway világába, megért több mint 1700 előadást, sikeres lett és Grammy-díjas.

Azóta ahány (szín)ház, annyi *Hair*. A sokak által „harmatosnak” vagy minimum „lazá”-nak tartott eredeti szövegek könyvet szinte mindenki módosította, saját kultúrájának motívumaira alakította, belátva azt, amit Milos Forman is nyilatkozott 1979-es filmje kapcsán: mindaz, amiért és amiből a *Hair* született, már a múlté, aktualitását veszítette. (Mohácsi János rendező egyenesen „az érthetlenségig amerikaiak” nevezte a darabot.) A mi világunkhoz közelítve és az eredeti történettel motivikus párhuzamokat mutatva

kerül tehát Vándorfi László rendezésébe például Claude mint magyar származású amerikai, akinek öröksége az elmentett 56-os lyukas zászló és Radnóti versei, így hangzik el többször is a magyar zsidóság jelképessé vált dala, a *Szól a kakas már*, idéződik meg egyszerre Apollinaire költésze, Radnóti naplója és az *Egy szerelem három éjszakája* című (egyébként éppen 1967-ben filmre rendezett) magyar musical a *Búcsú* című vers által, lesz a kom-muna tagja roma, német és zsidó fiatal, jelennek meg a szövegben csak számunkra

értelmes mozaikszavak, a színpadon fekete egyenruhások és szimbolikus történelmi iszonyatképek, így cserélődik le a *Let the sunshine in* című dal szövege az *Erőltetett menetre*, teljesen más összefüggésben megidézve a napfény motívumát.

Tapasztalat, hogy az emberek többsége akkor szeret és képes odafigyelni egy többórás színpadi előadásra, ha egyenes vonalú történetet lát. Ebben az esetben a szimbolikus felhangokat is hajlandó elfogadni. Természetes gondolat tehát, hogy az eredetileg éppen ellenkezőleg működő

Hair a rendezők „kiegyenesítik” egy lineáris narratívává, másfelől motivikusan bonyolítják közönségük kulturális készenlétéhez, életteréhez alkalmazkodva. Likó Marcell – aki Marton Livia műfordítóval közös munkában a dalszövegeket írta – a színház honlapján megtekinthető interjúban kedves egyenességgel elmondja, hogy amikor elkezdte fordítani a számokat, csatlódott („Ennek a szövegnek örültünk annyira? De hát ez nem szól semmiről...”), másfelől a rendezővel való egyeztetés után („Merre vezet a storyline?”) a magyar szál motívumait a dalokba is igyekezett belevinni („...próbáltuk beleerőltetni”). Talán nem érdektelen meggondolni, hogy a *Hair* 1967-ben inkább volt happening, mint musical (azzá a Broadway tette igazán). Egyesek úgy látták, a *Hair* egyfajta formátlan amatőrizmus, mások szerint a színház megújítása, autentikus pillantás a szavak előtti állapotba, talán magába a dráma eredetébe. Rím nélküli, expresszív szövegének ütős rövid szavas prozódija hangzásában szinte absztrakt. Műfaji megjelölése „american tribal love-rock musical”, azaz törzsi musical volt, lemezbortóján Rado és Ragni indiánok közé applikálva áll, s mindez nem csupán a hippik vonzódását jelzi az egyébként akkor többnyire lenézett ősi kultúra iránt, hanem azt is, hogy a mű a természeti népek, archaikus társadalmak rituális gondolkodás- és beszédmódját idézi, amely szervesen komplex (zene, szó, tánc), jelképes, utalásos, erős montázssal inkább mintázatot ad, semmint lineáris narratívát, és soha nem konkrét emberek és lények történeteit mondja csupán – főleg nem lélektanilag pontosan –, hanem a kis idő mellett a Nagy Időről beszél, az EMBER-ről, az EMBEREN TÚLI-ról – azaz lételméleti. A *Hair*nek nem érdemes felróni a sztori hiányát, mert valószínűleg nem is akar sztorit mondani. A zene és a szövegek megmutatják az embert magányában és adott vagy választott közösségében, frusztrációiban, kereséseiben, kétségbeesésében, reményeiben, szerelemben és szerelemnélküliségben, kiszolgáltatottságában, méltóságában, humorában és süket csöndjeiben, aktuális társadalmi csapdáiban. A szólisták és a kórus megszólalásai gyakran úgy működnek, mint egy karvezető/lelki vezető és a kar/hívek párbeszéde. Innen nézve nem tűnhet szerencsésnek a dalokat „sláger”-ként felfogni, a táncokat a közönség felé komponálva revüszzerű állóképekkel zárni. Az eredeti mű keretet adó dalai eleve elemelik a konkrét társadalmi, történelmi összefüggésekből a gondolatot: az *Aquarius* világekorszakokat idéz, kozmikus összefüggéseket, az ember megújulásának idejét, a *Let the sunshine in* nem a társadalomtól vár változást, a napfényt a lélekbe kell beengedni, az újjászületés individuális. A darab zárlatában Timothy Leary távlatokat nyitó neve is megjelenik, erős kapcsolatot teremtve az *Aquarius* pszichedelikus tudattágító látomásával. A szövegek végig át vannak itatva ontológiai témákkal, s ebből a szempontból különösen izgalmasak az irodalmi intertextusok: Allen Ginsberg *Wichita Vortex Sutrája* és – főleg – Shakes-

peare. Sem a kultikus filmben, sem ebben az előadásban nem szólal meg – az eredeti koncepcióban központi helyet elfoglaló – *What a piece of work is man* című dal. Ez nem más, mint Hamlet egyik – az ember nembeliségéről gondolkodó – monológjának megzenésítése. A záró dalban a kórus Hamlet utolsó, enigmatikus mondatát éneklie: „The rest is silence”, „A többi néma csend”.

Vándorfi László rendezése érdekesen kötődik az említett világokhoz. Itt a *Hair* hangsúlyozottan kívülről nézett, elidegenített. Egy új szereplő, a Fiú, a nézőtérrel bókászik fel obligát telefonjával a mókás panoptikumot fotózni valakinek valahova (ellentét a párhuzamban: 1967-ben maguk a szereplők vegyültek el a nézőtérre, ahonnan az *Aquarius* hívta fel a törzset színpadra), a zenészek a játéktér hátterében ülnek és figyelnek erőtlén minimál hippiattribútumokkal díszítve kottavilágító lámpáscáik mögött, a meglevenedő „viaszvilág” szimbolikussá váló metaforája a játszótér lesz, benne a szerepjátékokkal, a „mikor indulunk Claude-hoz” kérdésre Berger paradox egyszerűséggel közli, hogy „az előadás után”, a nagy „slágerek” kihegyezve a koreográfiával a tapsra. Másfelől a kényelmes lélekre rázódik a társadalmak mikrovilága, válaszutak, érzelmek, konfliktusok, szépség, tudás, költészet, brutalitás; a zsúfolt tapasztalás elnyeli a Fiút, s aztán már nemcsak ő érinti és figyeli azt a másik világot, hanem az élő fikció nézi, érzékeli, sőt szüli újra őt – ahogy a rituálé is mindig újratermi a lelkeket. A játszótér tornaszernak beillő hintája a nézők feje fölé leng, a zene, ének, tánc nagy energiájú, helyenként elementáris. (Bár szerintem túl sok, néha öncélúnak tűnő – pl. a második felvonás elején – az egyéniséget elmosó kötött koreográfiájú ösztánc. Egyáltalán miért kell ezeknek a hippiknek ilyen arányban egyentáncolniuk kifelé?) A rendezés sűrítő jelzésekkel épít a közös történelmi, politikai, társadalmi tapasztalatokra – lásd pl. a „zászlóimnasztikát”, s ahogy a lyukas zászló „nagy lesz” Claude-nak, a cipők és bakancsok párhuzamát, a náci és a zsidó groteszk franciás táncát és libikókajátékát, a hol itt, hol ott masírozást, a konkrét és elvont értelemben környezetszennyező iszonyatot okoskodó helyes, szemüveges leányokat. Karöltve jelenik meg a fitness-wellness és a háború, elemi ötlet a hippik világot megvető jól szituált hölgyek ártatlan-obszcn gyakorlatozása a trendi vízi nudlikkal, elindítva ezzel a polgári társadalom perverzióit, torzult libidóját láttató motívumok sorát.

A *Hair* eredetileg éppen azzal sokkolta a nézőket, hogy megmutatta, milyen abszurd, milyen támadó, milyen képtelen, és némely esetben milyen veszélyes a viselkedés és a nyelv, amelyet a „társadalom” normálisnak nevez.

Az egyik első értelmező, Irving H. Buchen szerint a darab radikális, de nem erőszakos, eklektikus, de nem kaotikus, szexuálisan szabadon futó, de nem perverz. A veszprémi előadás elviszi az élményt az erőszak, káosz és perverzió felé. Itt a hippik provokálják prüd környezetüket szinte pornográfiába hajló játékaikkal, furcsa, semmibe futó felszabadulásokat ihletnek, mint amilyen a decens úrinőé, aki

vágyainak és az ihletnek engedve tomboló némberré változik. Sheila és Claude szerelme lehetne emelkedés, ha történetük nem lenne egyfelől lélektanilag alulmotivált, másfelől szimbolikusan túldimenzionált. Két szereplő szól ki a kavargásból: Berger, aki mintha szerepjátékokba vonulna, és Jeanie, aki soha nem más, mint tisztán önmaga. Berger, akinek a szövegeiben talán a legtöbb a műveltségi elem, aki azt mondja: „Amim van, az az enyém. Ámen”, és a nevével való „hamburgeres” szójátékok lételméleti zárlataként azt is mondja: „Senki nem hívott Embergernek”. „Helyettem ne menj” a háborúba, szól Claude-nak, aztán elmegy helyette, mert ő nem benne ragad egy véletlen szituációban, mint Forman szereplője, ő a lány könnyei és a fiú miatt tudatosan dönt; és Jeanie, aki örzi Mária Magdolna kanonizált archetipusát, aki egész lényével más, mint a többi lány, akinek szenvedéstörténete van és kedvessége. Magányuk, társnélküliségük, a Fiú kitüntető kötődése irántuk megemeli személyüket.

A Pannon Várszínház előadása, úgy érzem, dimenziót veszít a darab világából, miközben motívumaival folyamatosan emlékeztet erre a dimenzióvesztésre. „Együtt zuhanunk” A meglevenedő világ érintésétől másodszor született Fiú végtelesen lenézett loop filmként szalad egy helyben szomorú kis telefonjával, közösség nélkül, élettér nélkül – úgy tűnik, Berger ruhájába öltözni kevés. Woof rémült száján „liftel a levegő nézd” (Ginsberg, fordította Tandori Dezső). A végső menetelés számomra se nem Vietnam, se nem a II. világháború, inkább a *Hair*, az érintő világ halála vagy haláltánc.

Sokan számoltak be arról a 60-as, 70-es években, hogy alapvetően megváltozott az életük, miután részt vettek a produkcióban. Ez talán most is megtörténhet az alkotókkal. Koncentrált, lelkes, energiával teli, együtt lélegző előadásokat láttam, Krámer Györgynek köszönhetően sokszor a mikroszerkezeti kitalált mozgásvilággal, amikor a színpad minden része szinte külön életet élt, miközben az egész hálózatként létezett. Az élő zene erőt, teret ad a sok jó hangú énekesnek, akik közül kiemelném Fojtyik Alexandrát (Emeretta), Kárpáti Barbarát (Jeanie), Kovács Ágnes Magdolnát (Margaret) – akinek duettje Magyar Jánossal különösen izgalmas hangcsérés hullámozgatása animának és animusnak –, Kékesi Gábort (Berger) és Sente Árpád Csabát (Claude). Szelle Dávidnak apró mozzanatokból, rezdülésekből, sokszor a perifériáról kellett építenie a Fiú sorsát. Údítóen természetes színpadi jelenlét jellemezte Kovács Gábort (Hud). Az állandó metamorfózisban mozgó táncosok szinte szövetévé váltak az előadásnak. És miközben idegesítettek az NDK-s indiánfilmes műhajak, a mászóka tetején fejből Radnótit szavaló Berger, a helyenként feleslegesnek érzett hangerő, kiabálás és néha a szabadság hiánya, úgy érzem, valamilyen szempontból mégis visszatalált az előadás a *Hair* eredeti ártatlanságához. Vagy annak közelébe.

Vonderviszné Kapor Ágnes

Ments meg minket a tömeghisztériától!

Pannon Várszínház: *Kőműves Kelemen rockballada*, Vándorfi László rendezésében

Még le sem csendesedtek a Pál utcai fiúk hangos sikerhullámai, Vándorfi László rendező máris átvezényelte fiatal csapatát egy másik projektre, hogy eljátszassa velük a *Kőműves Kelemen rockballadát*. Akárcsak Molnár Ferenc halhatatlan művének musicalváltozatában, a Szőrényi–Bródy-műben is meghatározó a mozgás Krámer György koreográfiájában. Mellette az ének hordozza az örök érvényű üzenetet, miszerint: **átkozott az a fal, amelyet emberáldozatokkal építenek fel. Míg az 1982-es budapesti ősbemutatón még igazi dilemma volt, hogy „szabad-e ölni, embert ölni, gyilkolni, hogy álljon a vár”, ebben a veszprémi előadásban mintha már nem lenne érv az esztelen „alkotás” szükségessége mellett.**

Mi vagyunk

Séd, 2019. 1. sz., 10. old.

Vándorfi László rendező nem köti határozott korhoz a történetet, a 16. századi ballada Szőrényi–Bródy–Ivanka–Sarkadi-féle változatának színre állításakor annak univerzális jellegéből indul ki. Ennek megfelelően a Justin Júlia által jegyzett jelmezek is kortalanok: farmer és póló. A színpad üres. A háttérben a színészek énekét kísérő zenekar foglal helyet. Az előtérben hol egymás tetejére rakott, hol meg leomló hokedlik szimbolizálják a várfalakat. „Rakd fel, rakd fel, rakd fel a falat” éneklő elsőpről lendülettel a 13 kőműves, illetve ha bibliai utalást sejtünk benne, akkor 12 kőműves és a Mester. Krámer György koreográfiájának tartópillérei a székek mellett a botok a színészek kezében. A magyar popkultúra és néptánc elemeiből felépített előadás a férfiúi csapatenergiára, a sodró erejű kollektív jelenetekre és a hatásos dalokra alapoz, kevésbé a szereplők személyes drámájának árnyalt bemutatására, nyilván a műfaj és a fiatal társulat sajátosságai miatt. Annyira homogén, annyira egy tömbből faragott ez a csapat, hogy teljesen összerosódnak, masszává olvadnak a figurák. Így nem igazán jut kifejezésre Kelemen és Boldizsár ellenpólusa, az elvakult hit és a pénzsóvárság harca. Koscsisák András Kelemenje, akárcsak Molnár Ervin Boldizsárja, hét-

köznap figurák, egyáltalán nem messiás-, illetve mefisztói alkatok, szinte felcserélhetők. Ahogy az öreg Vándor alakjának sem a színész egyénisége ad súlyt, hanem a furcsa viselete. Bárki lehetne a fekete kalapban, hosszú fekete kabátban, aktatáskával a kezében, Horváth Dániel vagy P. Petőcz András, én nem is tudom őket megkülönböztetni. Annyi azonban bizonyos, hogy egy manipulátorral, intrikussal állunk szemben, aki hozza-viszi a híreket és álhíreket az erdő és a falu között. Ő adja az ötletet az asszonyáldozatra ennek az arc nélküli „seregnek”. De talán még ő maga is meglepődik, micsoda tömegpszichózist képes elindítani a gyermekét elhagyó anya homályos legendájával, amiről mesél. És annak a hagyományos ötletnek a meglebegtetésével, hogy egy másik anya rituális feláldozása tudná kiengesztelni a démonokat. Látni, hogyan rettennek meg egy testként és egy lélekként a kőművesek, és hogyan kezdenek el kombinálni a megoldás lehetőségével. Fél véka ezüstért és fél véka aranyért eladva akár a saját feleségüket is.

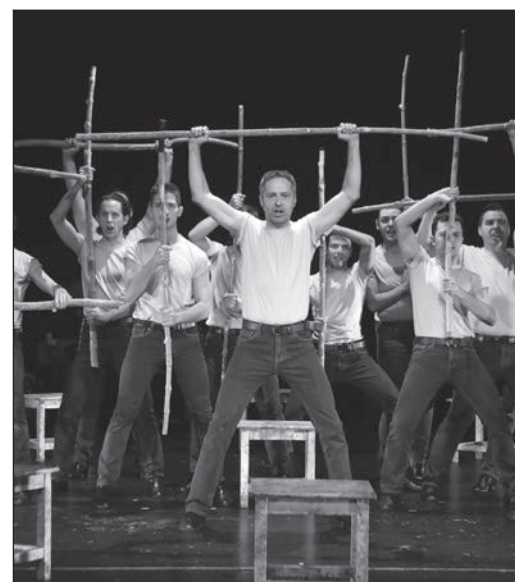
Krámer György koreográfus a szereplők kezébe adott botokkal nagyon látványosan és érzékletesen ábrázolja a kollektív tudat hullámszerűségét, azokat a pillanatokat, amikor az emberből kitör az állati öserő. Emlékeztetek a jelenetek, amikor összészárnak tévhitükben, és amikor nyitnak múlt örömeikben. A durva, ősi férfierőt testesítik meg ezek az emberm-

retű botok, ahogyan kézzől kézre járnak, szállnak, fenyegetnek, suhognak a magyar néptánc gesztusaival, összefogódzott testek látványos szövevényével. Az előadás egyik legemlékezetesebb része, amikor dőlni kezd a fal, és lassított mozgással minden színész megragad, felemel egy-egy darabot, azaz széket belőle, és földre hull a fal részeivel együtt. Ugyanilyen emlékeztetek a Kőműves Kelemen asszonyának, Annának a befalazásához kapcsolódó horrorisztikus jelenetek. Kárpáti Barbara a hosszú fehér ruhájában, nyakában piros sállal és légies mozgásával már eleve olyan, mint egy kísértet, mintha a szél vinné magával. A kőművesek botokkal szurkálják, támasztják fel gyöngé testét.

Az előadás végén elhangzik ugyan a főbírói felmentő ítélet, de a kőműveseken ez már nem segít, hiszen mint tudjuk, örökre átkozottak.

Ifjúi hévvel, láthatóan nagy kedvvel játssza ezt az embert próbáló darabot a társulat. Ha a jó ritmusérzékkel, vagányan felépített jelenetek mellett annyi megmarad belőle emlékeztünkben, hogy jaj annak a társadalomnak, amelyikben nem él a „belső bíró”, amelyiknek a kőművesei még a társukat is képesek eladni egy véka aranyért, egy véka ezüstért – akkor már nem volt hiába. Életre keltettek egy olyan ősidőktől fogva létező problémát, amelynek jelentése lehet.

Bartoc Gabriella

Az 1960-as években, a színházi terepen heves viták alakultak ki a drámai szöveget oktató-szórakoztató előadásban fölkináló és a szöveget csupán mint kiindulópontot felhasználó, értelmező, s ezáltal a színházi előadást az írói, verbális konstrukciótól elemelt független műalkotásként, összművészeti projektként felfogott előadás között. A szövegközpontú és a koncepciózus, rendezőközpontú színház között.

A zsendülő szerelem himnusza

Shakespeare: *Rómeó és Júlia*. Latinovits–Bujtor Játékszín. Bemutató: 2019. november 8.

Attrak

Cirkusz, Világsláma! – A Magamura Alk Kabóca Meseesztival. Hangv...
mibe vitt előadás az első ötletét percenként tudat...
a szöveget az előadás után azonnal meg...
t, mint az élő mondatok finoman mozdalgat...
le napjai rég öltöztek, a dobverésekben me...
y, mint régen.

Ha ez az előadás nem...
ben reménykedjék a...
Mint azt feltételez...
rendezés körül egy...
nem...
Séd, 2019. 5. sz. 31. old.

Taub János rendező akkoriban, anekdotikusra egyszerűsítve, így foglalta össze rendező-hallgató tanítványainak a jelenség lényegét: „Láttam egy nagyon rossz és semmitmondó előadást, amely két fiatal szerelmesről szólt, akik családjaik viszálykodása miatt öngyilkosok lettek. És láttam egy zseniális másik előadást, amely két fiatal szerelmesről szólt, akik családjaik viszálykodása miatt öngyilkosok lettek.” Mind a kettőben Rómeónak hívták a fiút, Juliának a lányt. Mindkettőben Shakespeare szövege hangzott el.

Mitől, hogy mégis semmitmondó az egyik, mitől zseniális a másik?

Vagyis, mitől, hogy tökéletes alkotás Bartal Kiss Rita, a veszprémi Kabóca Báb-színházban, Shakespeare *Rómeó és Júlia* történetének drámai motívumaira alapozott, szuverén, poétikus színi játéka?

Nem tagadható, hogy minden nyílt színi megjelenítésnek, legyen az szöveget szöveggel játszó színház, pantomim, balett, mozgásszínház, van egy alapja: a történet.

Jelen esetben két kamasz szerelemre ámulásának története, amelyet 8 színész – Benkő Zsuzsanna, Berta Csongor, Fazakas Júlia, Fekete Ágnes, Föglein Fruzsina, Mihály Csongor, Pál Hunor, Vass Richárd –, az általuk élővé varázsoltt 11 báb – Capulet, Capuletné, Rómeó, Dajka, Montague, Montague-né, Júlia, Tybald, Lőrinc barát, Mercutio, Benvolio –, 4 kiváló háttérművész – Markó Róbert, Rofusz Kinga, Bakos Árpád, Góbi Rita – egy kivételes tehetséggel áldott rendező, Bartal Kiss Rita vezényletével, csak nekünk közvetítendő tanulsággal, sajátos színpadi nyelvezeten kelt életre.

Itt és most.

Az előadás képpel indul: pasztell-színű, egyszerű emelvényen néhány különböző magasságú üldalkamatosságra szerkesztett csoportképpel. Jelzi, hogy saját és sajátlagos képi világot – vizuális más valóságot – fog a játék tereként használni a rendező.

Szavalkórusként hangzik el a Prologus, majd innen dobbant – a szó szoros értelmében – a cselekvés: eltűnnek a székek, kettéválik az emelvény – játéka len-

dül, szereplővé válik maga is, amint ezt a csiki-csukit az előadás során már elvárhatónak is vesszük –, s az így képződött árok (szakadék?) két partján, a fekete mély fölött, amelynek valódi okát nem ismerjük, folyik a csetepaté a Montague-k és Capulet-k között. A Herceg hatalmi szóval szétválasztja a viszálykodókat, de amint eltűnik a színről, folytatódik a történet, immár úgy, hogy megjelennek a bábok – Júlia?, Rómeó?, nem tudjuk még –, amelyek mint egy háborgó tenger hullámai fölött, dobódnak ide-oda, fönt a kiszolgáltatottság terében, elszállva maguktól, mondanánk mai kamasz-szóhasználattal, akár Chagall képein a földi valóság fölött, elfekve lebegő alakok. (Ezt, a színpadi tér- és látványképzést a rendező következetesen fogja használni az előadás folyamán, a szerelmi (poétikus) jelenetekben.)

E három jelenet, mint a középkori szövegek előtt az iniciálé, kulcsot ad az előadás stílusához: elfogadhatja a nézővel, hogy milyen eszközökkel fogja láttatni-érzékelteni velünk a rendező Shakespeare műve alapján alkotott poétikus játékát.

Mert játék az, amiben részt veszünk, ahogyan ezt Hamvas Béla megfogalmazza: „A játék a legnagyobb misztérium: a szellem gyöngédsége.” Ebben az értelemben poétikus játék, az első, kamaszszerelm éredekizált terepén, a társra ébredés himnuszos játéka, ami olyan tiszta, hogy csak a halálban magasztosulhat fel. Amely játékban a halál nem lezárja, hanem a köznapis valóságosságából a misztérium (ballada) éteri örökérvényűségbe emeli fel, a szellem gyöngéd érintése által, a mindközönséges tragédiát.

Precíz szakmaiság, pontosan tisztázott viszonyok a társzművészeti elemek – szöveg, zene, képzőművészet, mozgás-mozgató koreográfiája – között, giccskizárt dús érzelmek, fölszabadult jókedv, jól adagolt humor és mindezeket természetes egyszerűséggel ötvöző játék Bartal Kiss Ritának ez a Play-Shakespeare előadása.

Hosszan lehetne elemezni a frissebbnél frissebb, szebbnél szebb jelenetek sorát: Rómeó és Benvolio első, „köpködős” zárt jelenetétől a „csönd-tapsolós” vészjóslóig, szakmailag érdekezni báb és bábművész viszonyának eredetiségéről, a mozgás és mozgató (kinetika), a képiség (vizualitás) és zeneiség (szonoritás) összhangjáról, de éppen e szervesség okán

az efféle okoskodás – a csak önterében élő, ám abban a tökéletesség erejével ható előadással szemben – érdektelen és érdektelen lenne.

Ezt az előadást meg kell nézni! Szerelmre zsendülő kamaszoknak, s mindenkinék, akikben, kis és nagy tragédiák hamuja alatt, de parázslék a tiszta érzések utáni, fogyhatatlan vágy.

Tömör Péter

Két részre szakadt világ

Shakespeare: *Rómeó és Júlia*. Latinovits–Bujtor Játékszín. Bemutató: 2019. november 8.

A kékek és a zöldek? Montague-k és Capuletek. Bizony mi vagyunk ezek, a mai, két táborra oszlott Magyarország polgárai, akiket mintha éppen egymás gyűlölete tartana kölcsönösen életben, illetve küldene halálba.

Játszik a test

018. december 22-én, a Kabóca Bábáruház színházában a Hangvillában. Déltizen öt órák körül Zeng a fűlét című műsorvezetőkészlettel. A képek és a zöldek? Montague-k és Capuletek. Bizony mi vagyunk ezek, a mai, két táborra oszlott Magyarország polgárai, akiket mintha éppen egymás gyűlölete tartana kölcsönösen életben, illetve küldene halálba.

Séd, 2019. 1. sz. 18. old.

Bár Bartal Kiss Rita rendezőnő óvakodik Rómeó és Júlia tragédiájának aktualizálásától, nem akarja „lefordítani” mai életünkre, az én fejemben mégiscsak perég a film, minek következtében úgy érzem, Shakespeare ennek ellenére rólunk is beszélhet, az ellenségeskedés önkéntes és kényszerű sorkatonáiról, a kékek és a zöldek háborújáról, a hazai középosztály két, egymással egzisztenciális és világnézeti ellentétben álló csoportjának létküzdelméről. Bár nyilvánvaló, hogy Bartal Kiss nem szűkíti hozzánk az értelmezést, inkább kozmikus kitágítja, történelmietleníti, minden korok fölé helyezi a tabuk ellen leadó tinédzserek tragédiáját és a politikai harcot, aminek áldozatai.

Gyakorlatilag egy dobogó díszlettel négyzetében játszódik a darab, csupán néhány széklet hív segítségül a látványtervező Rofusz Kinga. A jelmezek is kortalannok, semlegesek, a bábszínészekre jellemző fekete póló, hosszúszerű fekete kesztyű és fekete nadrág. Csak a hangsúlyok, a hanghordozás, a test és a gesztusok, a mozgás áll a színészek rendelkezésére. Ez utóbbi képregény- vagy filmmontázsszerűen egészen mai, illetve a 60-as, 70-es évek alternatív színjátszó közösségeinek világával rokon. A generációs szellemet hordozó atlétikus koreográfia Góbi Rita munkája.

Ebben a díszlettel, kortól független térben Shakespeare egyik legismertebb és legnépszerűbb drámája végső soron két kérdésre keresi a választ az én olvasatomban. Hogyan jutottunk, illetve hogyan jutott a két veronai család ide, és hogyan juthatnánk, juthatnának túl rajta? Túl egyszerűnek tűnik a válasz: a szomorú helyzet legfőbb okozói a szülők, akikben „lángol a harag / S le nem lohad, míg el nem vész a pár” – efelől már a prólógus sem hagy kétséget. Hogy nem szakad le az arcuk, amikor a fináléban, ó egek, a fiatalok holtteste fölött, mint akik jól végezték a dolgukat, simán békejebbot adnak egymásnak az öregek, és kölcsönösen megígérik, hogy színaranyból szobrot állíttatnak a végzetes szerelem áldozatainak. Mert bolond ez a világ, újra és újra véráldozatot követel. Az eleven tiszta érzés és szándék nem számít ebben a szemellenzős, gögös, tekintélyelvű környezetben, csak zavart okoz a gépezetben. Holtan, aranyból, úgy már jöhet!

Bartal Kiss Rita rendezőnő mesterien bánik a Játékszín szűk terével. A Kabóca Bábáruház, a Veszprémi Petőfi Színház és a temesvári Csiky Gergely Állami Magyar Színház közös előadásának szerep-

lői összehangoltan, eszköztelenségükben egységes játéktípusban követik az általa diktált dinamikus tempót, ettől kifejezetten élővé, maivá válik a történet, sokszor mozgásszínházi módszerekkel. Az üres, fekete tér lenyeli, majd újra kidobja a tesket, gyűlölet és szeretet ideges, szeszélyes ritmusában mozogva az egyéneket és a tömeget. Nincs mismásolás, ez a nézőtéri közelség a Latinovits–Bujtor Játékszínben nem tűr semmi hamisságot a színészekről. Óvakodnak is a kiliséktől, így aztán sikerül nekik úgy előadni az ismert történetet, mintha most látnánk először. Felerősítik a két főhős, Rómeó és Júlia forrófejű, vakmerő tinédzser vonásait, továbbá élvezetes személyiséggel töltik meg Lőrinc barát és a dajka alakját. Egymást támogatva olyan összehangoltan játszanak, mint a modern színjátszás hőskorának alternatív színjátszó közösségei. Ezt a benyomást fokozza, hogy nem közölnek szereposztást, ezzel is jelezve, hogy itt most kollektív színjátszás folyik, időnként megkettőződnek a szerepek, részint mert a fából faragott báboz mozgathatóságához ez szükséges, részben pedig azért, mert ezzel is érzékeltetik, ez a történet sokszorosan ismétlődhet, bárhol, bármikor megeshet. Így szinte egymásra rakódik a színészek története. Okos színészekkel dolgozni áldás, időnként kezükbe adni az improvizációt pedig kegyelmi pillanat. Nagyszerű portrét rajzolnak Lőrinc atyáról, amint a jószágos, tudós pap hajnalban gyűjtögeti a gyógyfüveket/mérgeket. Hancskosarába csak úgy röpülnek be egymás után a „szerek”. Irreális, de egyáltalán nem földöntúli, inkább evilági, nyughatatlan mozgása erős motivációról árulkodik. Ő az, aki segítene a tévelygő báránykáknak, és talán még a pásztorokat is kibékítené, ha a kezére játszana a sors. Az egész élete benne van ebben a jelenetben, és bár látszólag vidám a reggel, mintha valami gyilkos csönd nyílna körülötte, amiben nehéz élni. A dajkának is vannak kivételes pillanatai, emlékezetes, ahogy húzza az időt, amikor Júlia szerelme üzenetéről faggatná. „Már alig állok, hadd térjek magamhoz! Fáj minden csontom. (...) Jézus, de sürgős! Nem tudsz várni egy cseppet?” – zsrőtőlódik, miközben fújtat, legyezi magát ravaszul, kioldja a főkötőjét, széklet keresve térfereg. Benkő Zsuzsanna, Berta Csongor m. v., Fazakas Júlia m. v., Fekete Ágnes, Föglein Fruzsina m. v., Mihály Csongor, Pál Hunor, Vass Richárd hihetetlen lendülettel játszanak – így még hangsúlyosabb, amikor szándékoltan fékeznek az idő kerekét a dada és a szerzetes. Érdekes, hogy már Shakespeare-nél is olyan gyorsan, néhány nap alatt lezajlik a szerelmi tragédia, a szenvedélyes egymásra talá-

lás és hirtelen válás, mintha a mai digitális világban száguldana a végkifejlet felé. Átzuódul rajtuk a sors. Az érzelmek tombolásában a józan megfontolásnak nincs helye. Három nap alatt megélnék egy teljes életet. Ezt a felgyorsult tempót segíti Markó Róbert bábszínházi alkalmazása, ami Nádasdy Ádám fordítása alapján mai nyelven szólal meg. Mindezt pedig megemeli Bakos Árpád világszínésze a szenvedélyes hegedűszólókkal. Ahol Bakos Árpád és zenekara játszani kezd, ott elpattan a zenei rugó, félelmetes energia összpontosul a muzsikájukban. A népzene és a mozgás őszinte, szerelmes, tiszta dinamikája kerül szembe a Montague és Capulet családok rugalmatlanságával és gyűlöletével.

Bartal Kiss Rita rendezése meglepően, nyitottan mintha azt üzenné a tinédzsereknek, és ez nagyon fontos lehet ebben a kritikus korban, hogy a valóságnak többféle olvasata létezik, embere válogatja, hogy kiből mit hoz ki, ki hogyan és mennyire képes, egyáltalán akar-e betagozódni ebbe az álságos világba, megosztottságba, kegyetlen hierarchiába. Rómeó és Júlia sorsa nem egyszeri és nem megismételhetetlen. Ez a sztori a lényegét tekintve veletek is megeshet. Így gondoljunk erre a szomorú tragédiára, ami nemcsak szerelemről és gyűlöletről szól, hanem „szülőkről és gyerekekről, helyes és helytelen döntésekről, meg egy két részre szakadt világról”, ahogy a színlapon írják. Nem akar egy tételt védeni, egyszerűen kérdéseket akar feltenni, amelyekre mindenkinek válaszolni kell. Nem sulykol, nem rág szájba, nem bájolog. A játék és a gondolkodás örömét kínálja. A tudást, hogy a saját magunkkal vívott belső harc révén újjászülünk. Ennél jobbat nem is tehetne. Mert hogyan lehetne másként beszélni a fiatalokról, akik ellobbantak egy szempillantás alatt, mint a gyertyaláng?

Bartoc Gabriella

Kiállítással köszöntötte a város és a Művészetek Háza Kallai Sándor művész-tanárt 80. születésnapja alkalmából. Közel kétszáz csoportos kiállításon szerepelt, a várban most megnyílt egyéni kiállítása pontosan az ötvenedik.

Ötvenedik a nyolcvanadikon

Natura naturans, Művészetek Háza, Dubniczay-palota, Magtár.

2019. október 25. – november 24.

Művész ötévesen kezdte a festést, és most kiállítást rendez a városi galériában. A kiállítás címe: Tavaszi. A kiállítás címe: Tavaszi. A kiállítás címe: Tavaszi.

Séd, 2019. 3. sz. 19. old.

Kiállítás int curricu. A kiállítás címe: Tavaszi. A kiállítás címe: Tavaszi.

Séd, 2019. 1. sz. 26. old.

„Ami igaz, az természetes, ami természetes, az jó, és szerintem szép is. Ez az én esztétikám.” (Petőfi Sándor: *Levél Arany Jánoshoz, 1847. március 31-én.*) Kallai Sándor képeinek olvasásához bátran használhatjuk sillabuszként ezt a gondolatot. Tudjuk, a költészet közel áll szívéhez, verseskötet illusztrálására felkérést kapni enélkül aligha volna lehetőség. Másrészt s első sorban, mert természetesség, keresetlenség jellemzi festészetét. Nem akar megfelelni kor- és galériszellem diktálta divatos irányzatoknak, bátran fest konkrétan, természet után. Ez persze nem jelenti azt, hogy a megközelítés akár az ábrázolás módjában, akár témaválasztásában nem volna változatos, olykor akár meglepő.

„Azt mondják, sokféle stílusban festek. Ez igaz, mert mindegyiket szeretem művelni” – mondta önmagáról egyszer, talán 10-15 évvel ezelőtt egy kiállítása kapcsán kialakult beszélgetésünkben. De bármely stílus felé hajlítja is művészi kíváncsisága, hűséges marad a természetelvűséghez: ez az ő otthonos, magabiztos ecsetvonásokkal belakott világa.

Kallai Sándor szemlélődő alkotó. Leggyakrabban a természetet választja szemlélődése tárgyául. Tájak, dombok, fák, sziklák, víz, ég. Tájképeiből remek válogatást láthatunk a kiállításon a korai képektől napjainkig. Legkorábbi a 2001-ben készült *Nyárfák a szélben*, egy táj valahol, melyen a foltokban felrakott, dacoló lombkorona nyárfalevelek zöld-ezüst táncát idézi. *Lovasi látképén* a vörös számos árnyalatával megfestett, mégis tömör téglavörösből tartott domboldalról, egy szőlőskertből vezetni tekintetünket a napfényes, légiesen áttetsző víztükörre. *Van még csoda*, ez a címe az egyik legmegkapóbb balatoni hangulatképnek: egy akarattal élmény megörökítése. Mozgalmas kompozíció: fény és árnyék kacagó játéka vízen és a parton, széles ecsetvonásokkal felrakva. Mintha a festő, hogy híven visszaadhassa az átélt csodát, maga is versenyt futna a tünekeny idővel. S míg impresszionista hatás jelenik meg a színpompás *Balatoni móló* és *Sziklás táj* című képeken, a földszinti teremben látható megkapó képhármasról – *Szelíd lankák*, *Repecsőld és Kőfejtő* – Van Gogh és Rippl-Rónai is eszünkbe jut.

A szemlélődéstől a részletekbe feledkezés sem idegen. A festő olykor kiemel egy-egy alakzatot, máskor csak közelebb húzódik tárgyához. Így születnek utca- és épületrészletei, tablók, grafikákon egyaránt, s ilyen az egyetlen sziklát és repedésének rajzolatát motívumként használó *Sziklafal* és *Hasadék* című képpár. Leginkább a részletekre fókuszáló kompozíciókban megfogható, hogy a stílusgazdagság azon túl, hogy a festő számára a felszabadult, korlátok nélküli alkotás örömét jelenti, korántsem öncélú vagy letelteszerű. Nyilvánvaló, választását a téma is befolyásolja. Jól példázza ezt roncsautó-ábrázolásai vagy a *Régi idők* sínkocsis-sínpáros többjelentésű kompozíciója.

A festő végül még jobban ráközelít tárgyára, csaknem belülről látat. A *Sejtszöttek* és a *Natura naturans* című kép több, mint színpompás tabló. Utóbbi milliméterekben, mikronokban számolható valós mérete ellenére – pillangószárny sokszoros felnagyításban – egy orgona erejével zúgó és zengő himnus.

A válogatásban két megrázó erejű portré is helyet kapott. Az egyik *Van Gogh*-nak állít emléket. Két élettelen tárgyat, tárgy-csoportot látunk. Egyik az arles-i hálósobaképekről ismert szék pontos mása. Tartópántja és támlája törött, földre döntve, a hátán, mint kiterített halott fekszik. Mellette sírkoszorú: arca borulva elszáradt, széthasadt, élettelen napraforgók fekszenek. A kép alcíme, de lehet, hogy első, igazi címe: *Vincent, drága Vincent*. Ha elfogadjuk, hogy ez a kép egy rekviembe fogalmazott Van Gogh-portré, akkor a *Kék golyó* című kép nem más, mint Kallai Sándor drámai önreflexiója, vagy nevezhetjük szimbolikus önarcképnek is.

Kallai Sándor festésze a stílusbeli változatosság ellenére is egységes, jól felismerhető. A stílusok világában kalandozó alkotó ugyanis csak jelmezt ölt, szerepet nem cserél. Nem akar más lenni, mint aki, játszik csupán, és terem, amiben örömét leli. Munkái összhangban állnak személyiségével és életével is. Azzal a szerény, talán túlzottan is szerény, de mindig őszinte emberrel és művésszel, akire képeiben is ráismerhetünk. S ebbe beletartozik az is, hogy egyszer csak meglep bennünket egy zavarba ejtő kitarukozással. Egy szójátéknak látszó, szellemes, szomorkásan mosolygó önreflexióval. *Kék golyó* című képén felnagyított, stilizált, de jól felismerhető emberi csont látható, szinte világít a sötét háttérben.

Mondják, a kor nem erény, csupán adottság. Valóban, létünket készen kapjuk, és így a hozzászabott, éppen aktuális életkort is. De legbelül érezzük, ez nem a teljes igazság. Ki ne kérdezné

magától olykor: mit tettem eddigi életemben, hogyan éltem, mi marad utánam? Egy Rodintól származó idézet szerint: „A szépség mindenütt jelen van. Nem rajta múlik, hogy nem látjuk meg.”

Kallai Sándor a szépség látói közé tartozik. Látja, s látatja másokkal, velünk is. Tanárként az alkotás örömeinek, a művészet szépségeinek, éltető erejének megismertetésével. 1961-től több nemzedéknyi veszprémi diákot tanított rajzolni, a '70-es években rajz szakfelügyelő volt Veszprém megyében. Pedagógiai értékűkön túl, a szépség szolgálatában született tankönyv-illusztrációi is. Angol, német, francia, földrajz- és matematika-tankönyvekbe készített sokezer igényes kézirajzot. Mennyi koncentráció, fegyelmezett munka testesül meg bennük!

A szép láttatására szegődött költő barátai, Szokoly Tamás, Búzás Huba, Kanyár Erika versesköteteinek illusztrátoraként, s ennek szellemében fest és rajzol ma is. Nyugdíjba vonulása óta,

a mindennapi munka kötelezettségétől mentesülve – ahogy ő fogalmazott egyszer –, amikor eljött számára az idő, hogy csupán a maga gyönyörűségére, az alkotás belülről fakadó készletének engedve festhesse képeit, készített plakátot, rézkarcot, linómetszetet, az utóbbi években elsősorban akril- és olajképeket. Kiállításán utóbbiakból láthattunk remek válogatást.

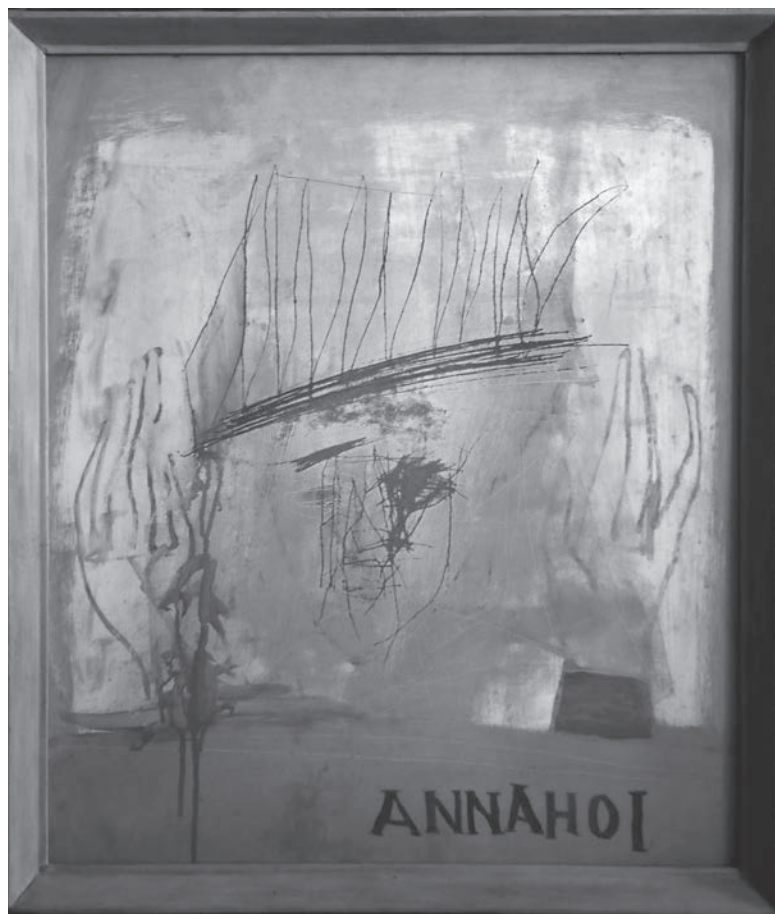
A megnyitóra Kallai Sándor sok-sok tisztelője: barát, tanítvány, kolléga és természetesen családja is születésnapra köszöntővel készült. Lányaik, Kallai Nóra cselló- és Kallai Mira hegedűjátékát felesége, Kallainé Gutscher Ágnes kísérte zongorán. S bár a Dubniczay-palota méretes udvara zsúfolásig megtelt, a kiállítás megnyitótól elvárt élményen túl bensőséges, jó hangulatú ünnepség részese lehetett, aki ott volt.

Perlaki Claudia

„Jelet hagyni, hogy voltunk és elbuktunk” – határozta meg ars poeticáját Kondor Béla létfilozófiai opuszában, az *Angyal, ördög, költőben*. A kondori életmű megismerésének voltak jelentős stációi, és a kialakult Kondor-mítosz legendái, az életrajz ismeretében érthetően, először a hatalmas képzőművészeti oeuvre-re koncentráltak, hisz az még a főiskolán kezdődött, amikor majdnem kirúgták, nemcsak a freskó szakról, de magáról a főiskoláról is. Koffán Károlynak – és még néhány szolidáris tanárnak – köszönhetően végül is maradt a grafikusoknál, de mire 1956-ban elkészült diplomamunkája, a *Dózsa-sorozat*, már egyértelmű volt, hogy nála a személyes sors és a kor összeütközése egy teljesen egyedi magánmitológia kialakulásával együtt járó különös életutat jelent.

Johanna

Kondor Béla: *Jeanne d'Arc*. A festmény a hagyatékból került a veszprémi múzeum gyűjteményébe, a Kondor Béla halálát követő tihanyi, 1973-as kiállítást követően

Egyik életmű-kiállításán az „angyalok”, „zene”, „szentek és próféták”, „klasszikus örökség”, „történelem jelen időben”, „klasszikus inspirációk”, „falakra álmódott képek” motívikus csoportosítással próbálták meg „betölteni” az életmű körüli törésvonalakat. Inspirációit, képsorozatait tekintve egyértelmű lett, hogy Kondor „musée imaginaire-je”, képzeletbeli múzeuma hatalmas: a kultúrtörténet, „a történelem tragikus vagy legalábbis drámai feszültségű toposzai” különösképpen vonzzák, és modernségé-

nek jellemzőjeként megállapították, hogy „a hagyományválasztás szabadságával tüntetett” (Révész Emese). Jelentős kiállításai, díjai kapcsán a kritika egyértelműsített néhány művet (*Darázskirály, Angyal a város felett, Bukás, Pléhkrisztus, Ítélező, Emberpár, Őrangyal, Késes angyal*) és sorozatot (*Blake-sorozat, Dürer-ciklus, Rembrandt-, Bosch-, Shakespeare-illusztrációk*) mint főművet, konstatálva az „archetipikus erők” jelenlétét és hatását. Mégis, időről időre előkerül egy-egy mű – és verskötet is –, amely mintha nem „vívta volna még meg harcát” az elismerésért, holott tragikus heroizmusánál fogva megilleti a kiemelt figyelem. Ilyen mű az 1964-ben készült *JOHANNA* (Jeanne d'Arc, olaj, farost, 63x54 cm, felirat j. l.: ANNAHOI; Ltsz.: BM – Laczkó D. Múzeum; – 76.6.1. oeuvre katalógus 106. o.)

Kondor intenzíven átélte az emberi lét határhelyzeteit, és kevés olyan határhelyzet idézhető fel, mint a máglyára hurcolt Jeanne d'Arc hátborzongató látványú, meggyötört arcának képe, a megszenvedett élet és megszenvedett halál víziója. A motívumtörténeti kutatás szolid és érdektelen jelenetekben ábrázolja az orléans-i szüzet, hol pánclban, hol lóháton, hol zászlóval, esetleg egyszerű fagerenda talapzaton, állványhoz kötözve. Ezek az ábrázolások jelentik a „megtagadott” hagyományt. És ismét a „kondori ars poetica” kifejezése kísért: „hogy voltunk és elbuktunk”, mert a Jeanne d'Arc-i mártírhalál csak a könyörtelen korabeli reakció volt, ezt követte még a történelmi igazságtalan meghurcolás, és csak sokkal később a nemzeti hőssé, szentté avatás. De Kondor mindezzel nem foglalkozik. Csak a „lángoló narancs” szín és a „fehér gyász-szín” határozzák meg a képet, amelyen felsajlik egy arc körvonala: éppen hogy jelzett szárvonal, megsemmisült szemüreg, a korona ferde vonala és meredező ágai, és mindennél meghatározóbban, a meggyötört, zúzódasos arc két oldalán vertikálisan a „Kondor-féle drótozott rajz” (Erdélyi M.) a szent semmibe markoló ujjaiával.

Ez a feszültségtől szinte robbanó portré ismét idézi a kortárs, „utolsó ikonfestő” ars poeticáját: „Jelet hagyni, hogy voltunk és elbuktunk, de lényünkben és e jelekben a magyarázat. A tanulság. Művészet lehet csak.”

Gopcsa Katalin

Pillanatok műve

Haász Katalin: *Pillanatok műve*, Modern Képtár – Vass László Gyűjtemény, 2019. november 23. – 2020. február 29.

Van az úgy, hogy az ember nem várt ajándékot kap. Egy pillanat műve az egész, ott van, valósággá válik. Ki tudja, hogyan, milyen utat megtéve érkezik meg, s onnantól kedve már semmi sem olyan, mint előtte volt. Aki egy különleges ajándékra vágyik, az a harsogó reklámtáblákat maga mögött hagyva lépjen be Vass László Vár utcai gyűjteménygalériájába, ahol a most megújult gyűjteményes kiállítás mellett február 29-ig Haász Katalin alkotásait találja.

Séd, 2019. 5. sz. 18. old.

Séd, 2019. 4. sz. 38. old.

Séd, 2019. 1. sz. 36. old.

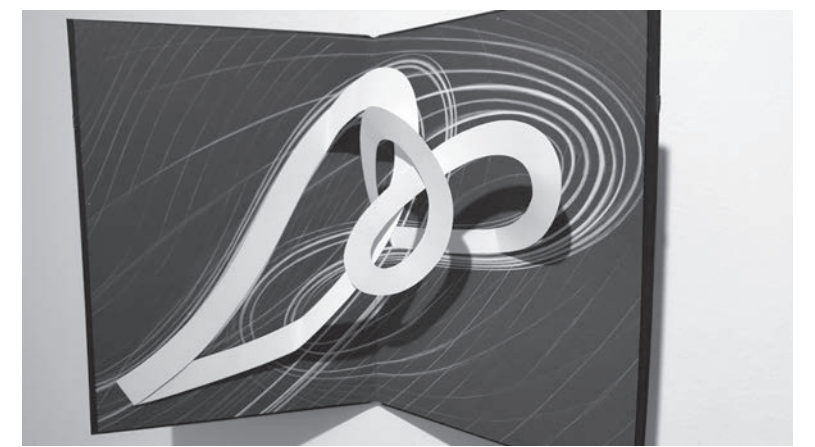

Haász Kati Veszprémben kiállított tizennégy alkotása olyan dimenziót, olyan léteret ad, aminek a megtapasztalása rendkívüli lehetőség a látogatóközönség számára. Nem csak azért, mert Haász nem állít ki csak úgy, mi több: nem alkot csak úgy, hanem kizárólag belső indítatásból. A gyanútlan érdeklődő egy zen szer-tartáshoz hasonlóan az utcáról belépve többek között Losonczy Tamás, Konok Tamás és Bak Imre képei között bolyongva tisztul meg a Vass-gyűjtemény földszintjén megújult kiállítás termeiben, az emeletre pedig már olyan lelki töltéssel érkezik, amiben Haász Kati képei a leginkább elemükben érzik magukat. Az ember beáll az alkotások közé, és hagyja, hogy a vonalak rajta keresztül áramoljanak. Nem döfködik, hanem szép lassan körbeölelik, és érzé-

Éteri finomság. Mondhatnánk, hogy női finomság, de ez nem fedné teljesen a valóságot. Sokkal inkább emberi. Mérheterlenül, felfoghatatlanul, mégis egyszerűen emberi. Oly bizonyultnak tünik, mint maga az élet, aminek számtalan megjelenési formáját képtelenek vagyunk a korlátlanunk tűnő szuperszámítógéppel, az agyunkkal befogadni, holott egyszerűen csak csodálunk kellene. Beleköltöznünk a végtelenbe, ami ki tudja, miért, de a legbensőségesebb otthonunk is egyben.

Olyan ez, mint a Möbius-szalag, ami Maurer Dóra tanítványának, Haász Katinak 1998 óta visszatérő motívuma. A képzőművészeket régóta izgatja a XIX. századi német matematikus-csillagászról, August Ferdinand Möbiusról elnevezett forma. Elég, ha csak a holland Maurits Cornelis Escher fametszeteire és könyvmataira gondolunk, amelyekkel a végtelen fürkészte, vagy olyan geometriai formákat rajzolt, amik fokozatosan teljesen más alakot öltöttek.

Régóta hiszem, hogy az emberi világot csak a művészet lesz képes megmenteni attól a pusztulástól, ami felé egyre gyorsuló sebességgel haladunk. Nézem a Möbius-szalagot, tudom, hogy nap mint nap előttem kanyarog, de vajon hol? Majd a képi emlékek szöveteiből kiválik egy szál, az újrarahasználhatóság nemzetközi jelképévé vált háromszög alakzat, ami szintén egy Möbius-szalag. . .

kelhető módon elemelik attól a talajtól, ami a hétköznapokban oly fontosnak tűnik. Lebegés közben játszi könnyedséget és mélytengeri derűt érezve leng körbe bennünket a művészetben Yves Klein előtt is fogalomnak számító kék végtelen.

A kiállítás látszólag egy tiszta élet mentén elrendeződő élet-rajzi vetület. Ahogy Aknai Katalin művészettörténész a megnyitóról fogalmazott: „Pillanatok műve – mondja szerényen az alkotó, és látható, hogy a művek mögött aprólékosan végiggondolt, emocionális munkával véghezvitt festői program húzódik”. A Haász Kati életét rendező szabályosság, az utazások és helyváltások, az idő beleíródott az ő személyes Möbius-szalagjába, de ha elindulunk rajta, akkor a saját életünk rendezőelveire, a saját időnkre is rátalálhatunk.

A falon lógó alkotások előtt ácsorogva Kati édesapját, Haász Istvánt – aki szintén a kortárs magyar absztrakt, geometriai művészi irányzat meghatározó alakja – arról faggatom, hogyan készíti ezeket a képeket Kati. – Odaáll a vászon elé, ecsettel a kezében, és fest – hangzik a kézenfekvő, mégis meglepő válasz, ami annak tudatában hihetővé válik, hogy a rajztanárként is működő Haász István, ha felrajzolt a táblára egy kört, annak szabályosságától a diákok eldobták magukat. Az apa kellően meghatva áll lánya képei előtt, amikből alig ismert egyet-kettőt. – A többségét most látom először. Kati nem szokott meghívni a műtermébe, és nem azért, mert nem szeret. Önállóan járja az útját, és ez így van jól, én csak az apja vagyok – teszi hozzá Haász István.

Mórocz Anikó

Építő kövek

A vörös homokkő egyike a legjobb építőköveknek. Már a rómaiak is használták építőkönek, de az ókorban és középkorban főképpen csak díszítőelemek készítéséhez alkalmazták (pl.: Tác, Nagyvázsöny). Kizárólag ezt a követ építették be a Balaton partján és a vitorlásokötőknél hullámtörőnek. Veszprémben is sok helyen találunk ilyen építőkövet, talán az első helyért is harcra szállhatna.

A paleozoikum utolsó korszaka (300 millió évvel ezelőtt kezdődött és 250 millió éve fejeződött be) perm időszakát három részre osztották (kora [300–270 m. év], középső [270–260 m. év] és késő [260–251 m. év]). Akkoriban egyetlen szuperkontinens, a Pangea létezett és a Panthalassa óceán vette körül. A Pangea pólusai elérték a Föld csúcsait. A perm végén a Pangea déli oldalán (Gondwana) egy új óceán, a Tethys-óceán nyílik fel, ami aztán a teljes mezozoikumban megmarad (Budai & Konrád 2011).

A permében változatos éghajlatok uralkodtak. Kezdetben (karbonperm határa) még tovább folytatódott a szénképződés, amit az akkori trópusi esőerdők óriásfái szolgáltattak. A perm közepére felmelegedett a klíma, és a kontinens közepén sivatagok alakultak ki. Ehhez az éghajlathoz a hüllők jobban tudtak alkalmazkodni, mint a kétélűek, ezért a hüllők ugrásszerű fejlődésen mentek keresztül, aminek eredményeképpen meghódították az egész világot. A későpermében már vannak hideg időszakok is.

A perm végén történt a Föld élővilágának legnagyobb kihalása, aminek következtében a tengeri élővilág 90 százaléka, a szárazföldi élővilág 70 százaléka kipusztult. Az óriási pusztítás egyik, és talán legmeghatározóbb felelőse egy óriási bazaltvulkán (vulkánrendszer) és annak hatásai (CO₂, por, hőmérséklet-emelkedés) lehetett, aminek a több kilométer vastag bazaltplatóját a mai Szibériában találhatjuk meg.

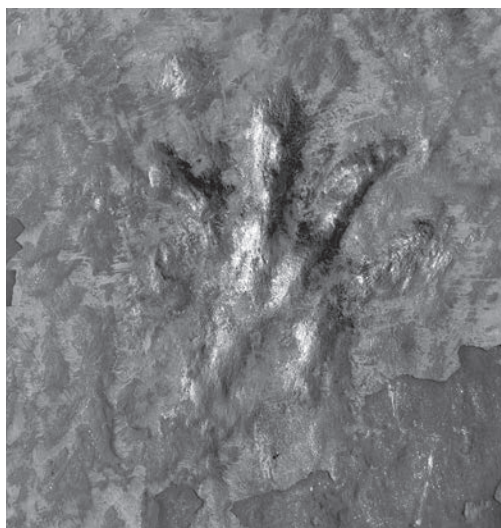
A homokkő képződése

A geológiai képződményeket kialakulásuk szerint (leegyszerűsítve) két nagyobb csoportba soroljuk: szárazföldi és tengeri. A két üledékképződési környezet között az egyik alapvető különbség az, hogy ideális esetben egy megszakítás nélküli tengeri üledékképződés során folyamatos rétegsort kapunk, míg a szárazföldi üledékképződés során üledékhézagok keletkeznek az adott terület rétegsorában. A homokkő a kontinens belsejében, folyóvízben képződött. Az akkor kiemelkedő Variszki-hegységrendszerből lefutó patakok nagy mennyiségű hordalékot szállítottak. Ezek a patakok a hegység előterében nagyobb folyókká alakultak át, és itt rakták le a kavicsos-homokos üledéküket.

Különleges őslények nyomai

A hatalmas folyók ingoványos partján gazdag kétélű- és hüllőfauna lehetett, bár itthon a több százezer köbméternyi homokkő kitermelése ellenére sem találtak egyetlen csontot sem, viszont lábnyomokat annál többet. 2000-ig csupán két lábnyomot ismertek a kutatók, az

egyiket a balatonrendesi homokkőbányában (Majoros 1964: *Korynichnium sphaerodactylum*), a másikat pedig a Pálköve kőfejtőben (Fülöp 1990: *Tridactylchnium* sp.) gyűjtötték. 1994-től kezdődően Kordos László, Mészáros Ildikó és Csillag Gábor tudatosan kereste fel a korábbi homokkőlelőhelyeket, ahonnan mára már több száz darab lábnyomot dokumentáltak (Kordos László szóbeli közlése szerint Lóczy Lajos arácsi sírkövén is sok-sok lábnyom található). A 14 különböző lábnyomtípusból öt fajt sikerült meghatározni (Kordos–Mészáros 2018): (*Batrachichnus*, *Dimetropus*, *Dicynodontipus*, *Tridactylchnium*, *Amphisauropodus*). A permében élt hüllők (vagyis azok maradványai) is alkalmasak voltak arra, hogy igazolják azt a tényt, hogy mozognak a kontinensek.

A *Korynichnium sphaerodactylum* bal hátsó lábnyoma a Pálköve kőfejtőből, méretarány: 3 cm. A másolat a MTM Bakonyi Természettudományi Múzeuma gyűjteményében található, lsz: 2014.116.1.

Előfordulás, jellemzők

A homokkő szinte az egész Balaton-felvidéken a felszínen tanulmányozható, legjelentősebb bányái két területre korlátozódtak: az egyik Alsóörs–Balatonalmádi, a másik Révfülpö–Balatonrendes–Badacsonyi környékén. A balatonrendesi bányán kívül az összes bezárt, az alsóörsi bányából például szabadtéri színház, az egyik balatonalmádi bányából pedig geológiai bemutatóhely (Köcsi-tó) lett. A rendesi bánya a Rendes-hegyen található, és a Br-1 fúrás szerint az építőkö minőségű nyersanyag eléri a 200 méteres vastagságot (Klespitz 2002).

A homokkő vastagpados kifejlődésű (0,8–2 méter vastag), a padokat vékony agyagfilmek (1–10 cm vastag) választják el egymástól. Ezeket a tömböket korábban ékelessel feszítették fel, és a további felhasználás érdekében kisebb méretre faragták. A kőzet-

tani paramétere alapján kiváló építőkö: igen fagyálló, és a vizet szinte alig veszi fel, mert a kötőanyaga kovás eredetű. Utóbbi tulajdonságának köszönhető, hogy hidrogeológiai szempontból vízzárási réteggé funkcionál: maga a homokkő csak nagyon lassan engedi át a vizet, ezért a fő vízáramlások a tektonikai repedéseken keresztül történnek. Ezért van az, hogy a homokkőből származó források vize – a homokkő szűrésének hiányában – emberi fogyasztásra alkalmatlan (pl.: Csopak).

A homokkő vörös színét a vasoxidok különböző fajtája, döntő többségben hematit (Fe₂O₃), alárendelten goethit (FeOOH) okozza.

A homokkőnek három tagozatát különítették el. Az alsó tagozata durva breccsa, ami világosszürke és fekete kvarcitból áll. Ebben az összetételben vékony kőszén-sinórok és elmálló fatörzsek is találhatóak, melyek minden bizonytalanság nélkül edesvízben rakódtak le. Ez a verzió nem alkalmas építőkönek.

A rá települő második tagozatban a homokkővek szemcsemérete finomodik, és jóval kevesebb kavicsot tartalmaznak. Innen származnak a legjobb minőségű termékek. A legfiatalabb harmadik tagozat kőzetlisztes-agyagos kifejlődésű, ami szintén alkalmatlan építőkönek.

Csak érdekességképpen említem meg, hogy a mecseki perm homokkő urántartalma miatt több kutatófúrást mélyítettek a Balaton-felvidéken is. A vizsgálatokból azonban kiderült, hogy az itteni homokkő nem tartalmaz annyi uránt, hogy az a lakosság számára veszélyt jelentene, uránbánya nyitására pedig egyenesen alkalmatlannak minősítették.

Felhasználása

A perm homokkőből készült objektumok Veszprémből (a teljesség elvéért nélkülözve): szobor, emlékmű: a Haszkovó út mellett a lakótelep építő munkások tisztelőére emelt emlékmű; sírkő pl. Vámosi úti temető; lépcsők: a veszprémi várba vezető lépcsők; oszlopok, oszloprózsák: (pl. Gizella-kápolna oszlopdíszítése, a Feltámadt Üdvözítő Károly-templom kerítésének oszlopai); kerítés, kút: pl. a régi római katolikus elemi iskola kerítése, illetve a

Feltámadt Üdvözítő Károly-templom

Kittenberger K. Növény- és Vadaspark régi bejárata

Homokkő tömbök a Hősök Kapujában

Régi római katolikus elemi iskola kerítése

Oszlopdísz a Gizella-kápolna bejárata mellett

várkút föld feletti részét is ebből a homokkőből építették; támfal, védőfal: a Petőfi Színház melletti támfal; házfalakban megtalálható, például a veszprémi vár épületeinek falaiban, a Szűz Mária görög apácamonostor alapjában, a Margit-rom falaiban; szegélykövek, díszítőkövek: a Kolostorok völgyében a régi vidámpark kőkapuja, esőbeálló és a Séd patakon átívelő hidak szegélykövei; komplett épületek: a Feltámadt Üdvözítő Károly-templom (Veszprém Megyei Csolnoky Ferenc Kórház mellett) vagy a Kittenberger Kálmán Növény- és Vadaspark régi bejárati épülete, a Szűz Mária görög apácamonostor melletti fogadóépület.

Katona Lajos

Felhasznált irodalom:

- Budai Tamás, Konrád György 2011: *Magyarország földtana*, Pécsi Tudományegyetem Természettudományi Kar, Pécs, p. 6–23.
- Fülöp József 1990: *Magyarország geológiája. Paleozoikum I.* Magyar Állami Földtani Intézet, Budapest kiadványa, p. 1–325.
- Klespitz János 2002: *Bányaföldtani tapasztalatok a balatonrendesi homokkőbányában* Építőanyag 54 (2): 41–44.
- Kordos László, Mészáros Ildikó, 2018: *Misztikus őslátnyomok a Balaton körül*. Természet Világa 149 (6): 242–245.
- Majoros György 1964: *Őshüllő-lábnyom a balatonrendesi perméből*. Földtani Közlemény, Budapest, 94 (2): 243–245.

A kincs mint a csodálat tárgya

Kincsek utak mentén – Takácsi. Régészeti kiállítás. Laczkó Dezső Múzeum, 2019. október 13. – 2020. február 13.

Régészeti kiállítás nyílt októberben a Laczkó Dezső Múzeumban *Kincsek utak mentén – Takácsi* címmel. A talányos cím kétféle utalást is tartalmaz. Egyrészt utal a múzeum *Utak mentén* néven egyre ismertebbé váló közösségi régészeti programjára, másrészt utal magára a bemutatott kincsleltre, mely Takácsi határában ezen a nyáron került elő útépités közben.

A kamarakiállítás fontos eseménye a közösségi múzeum eszméjét a gyakorlatba átültetni szándékozó gondolkodásnak, melynek alapelvei a nyitottság, az együttműködés, a részvétel. A bemutató önmagán keresztül a gyűjtésről, annak működéséről és a közösségi régészet jellegéről is mesél. Sikeresen tölti fel újra tartalommal és értelemmel azt a manapság túl sokat használt kifejezést, hogy „közösségi”. Mit is látunk – a múzeumi kiállításokon oly gyakran alkalmazott – elsőtétített kiállítási terembe lépve? Szokatlan formájú, az évezredes földben tartózkodás közben szép zöld patinát kapott bronztárgyakat vitrinben középre helyezve, és egy filmet a lelet megtalálásáról. Ebből megtudjuk, hogy Takácsi határában, a 83-as út építését megelőző feltárás során került elő a kincslelet, pontosabban az ásatást megelőző gépi földmunkát kísérő fémkeresős kutatás eredményeként. Fontos megemlíteni, hogy a múzeummal már hosszú évek óta együttműködő fémkeresős volt a szerencsés találó. É tény kiemelkedő a kiállítás egyik mondanivalóját hozza előtérbe. A kiállítás üzenete, hogy éppen ez a fajta önkéntesség az, ami nagy segítségére lehet a múzeumi kutatásnak. A fémkeresős törvényileg szigorúan szabályozott, kizárólag a múzeum felügyeletével végezhető tevékenység. A múzeum pedig, mint esetünk mutatja, olyan szervezeti kereteket biztosít, ahol társadalmilag hasznossá válik ez a rendkívül népszerű hobbi.

A lelet tehát Takácsi határában került elő, 430 darabból áll, és kincsleletnek nevezzük. A régészetben kincslelet megnevezés illet minden olyan több darab-

ból álló, egykori használói számára nagy értéket képviselő tárggyűjtést, melyet kivontak a használatból, és valamilyen módon földre került. A kincsek igazi kora a bronzkor második fele, a Kr. e. 15–10. század. A bronzkor e századaiban nagyobb tömegű bronztárgy földre áása gyakori esemény lehetett, legalábbis ezt sejteti, hogy számos ilyen lelet van a múzeumokban. A szokás értelmezése máig vitatott, mindenképpen összefüggésbe hozható a bronzkorban élők ideológiájával, világértelmezésével. A takácsi lelet több szempontból is különlegesnek számít. Egyrészt azon kevés kincslelet közé tartozik, melyet régész tárt fel. Ez nem régészeti szakmai presztízs kérdése, hanem a potenciális tudományos eredmények szempontjából meghatározó. Történeti értékét tekintve összehasonlíthatatlanul többet ér az a lelet, melynek ismert a környezete, és a feltárása alaposan dokumentált. Jelentősnek mondható másrészt a kincs a darabszáma alapján, de leginkább azért kiemelendő, mert a bronzkincsekkel jellemezhető korszak legelejéről való, amikor még nem kezdődött el az említett tömegesség, hiszen csupán 18 kortárs leletet ismerünk a Dunántúl területéről, a veszprémi múzeum gyűjteményében ezek közül csak egy volt eddig. A korai kincsleletek főleg ékszereket tartalmaznak, akárcsak a takácsi, melyben nyak- és karperecek, ruhadíszek, tűk, gyöngyök, a bronzon kívül borostyánból készültek is, valamint a nyakláncához tartozó csüngők voltak. A korszak későbbi kincsleletei más összetételűek, az ékszerek mellett vagy helyett munkaeszközöket, baltákat, sarlókat tartalmaznak, és fegyvereket, kardo-

Molnár Farkas

Molnár Farkas – *Megfagyott emlékek/BAUHAUS 100.* Művészetek Háza, Csikász Galéria. 2019. október 19. – 2019. november 27.

„Mindennemű tett közül pedig a legtökéletesebb az építés. A mű szeretetet kíván, elmélyedést, azt, hogy legszebb gondolatodnak engedelmeskedj, törvények teremtését lelkedben, s megannyi mást, amit csodálatosképpen kihoz belőled, holott nem is sejtetted, hogy benned lakoznak. Ez a mű életed legmélyéről fakad, s mégsem téveszthető össze veled” – írja Paul Valéry *(Eupalinosz vagy az építész,* Somlyó György fordítása)

Az építészeti munkák meghatározó-zák mindennapjainkat, mert házakban élünk, akármilyen településen, falun, városon, házak között zajlik életünk, mégis nehezen tudunk mit kezdeni az építészet-tel mint „olyannal”. Nemigen tudunk róla beszélni, Bruno Zevi rendkívüli éleslátás-sal fejtí ki ennek nehézségeit, a közönyt, és meg kell vallanunk, túl sokat nem változott az élet, hiába a sok fotó, a televíziózás elterjedése, a panorámafelvételek közlésének lehetőségei, egy-egy építészet-tel foglalkozó kiállítás hallatára az egyéb-ként érdeklődő értelmiség a füle botját sem mozgatja. Miért? Valamiféle közöny övezi mind a mai napig az építészetet. Persze, tegyük hozzá, nehezen megközelíthető és nehezen „tolmácsolható” egy-egy építészeti mű lényege, a tér, különsképpen kiállítás alkalmával.

Kiváló, adott esetben nemzetközileg is elismert építészeink itthon sajnos nem ismertek.

Nem változott sokat az építészeti kiállítások izgalmasnak nem mondható „vonzáskörzete”: az épületeket a tér határozza meg, de egy építészeti oeuvre-öt képtelenség kiállításon bemutatni: sem a fotók, sem az alaprajzok, sem a homlokza-ti rajzok nem képesek hatásosan továbbitani az építészre jellemző szemléletmódot, de bővíthetnénk mindezt panorámakép-pel, felülről készített felvételekkel, akármivel, ugyanis a tér a helyszínen érzékelhető. Legyen az egy villa a Lejtő utcában, vagy az általam nemrég megnézett 1938-ban elkezdett *Szentföld templom* ebek harmincadjára hagyott oszlopcsarnoka, egyébként impozáns kupolája... Érthetetlen, ahogy egy izgalmasan végiggondolt, eltervezett konstrukció elkezdett megvalósítását később hagyják az enyészetnek befejezés, hasznosítás helyett.

Megpróbáltam felidézni emlékeze-tes építészettel foglalkozó kiállításokat – talán egyetlenegy volt látványban tényleg izgalmas: a párizsi Musée de l’homme múzeumában a földrészek építészetét úgy mutatták be, hogy például építettek egy L betűt képező, kb. 160 cm magasságú falszakaszt, ahol látni-érezni-tapintani lehetett a valamilyen nádféle anyaggal kevert masszát,

a másik oldalról, belülről pedig korrekt és tulajdonképpen diszkrét fotók, homlokzati rajzok és alaprajzok mutatták az adott tech-nológiával készült házak képeit.

A nehézségekhez és korábbi sikerte-lenségekhez képest a korábban szinte csak szakmai körökben ismert Molnár Farkas kiállítása a Csikász Galériában reveláció-ként hat!

Molnárt külföldön nagyobb ismertség és elismertség övezte, mint itthon. A huszadik századi modern építészet egyik legjelentősebb egyéniségét, aki képzőmű-vész, grafikus is volt, az építészeti funkci-onalizmus és racionalitás képviselője és élharcosa, a Bauhaus eszméit a hazai szel-lemi közéletben a CIAM (Congres Internationaux d’Architecture Moderne), illetve később a CIRPAC (Comité International pour la Réalisation des Problemes de l’Ar-chitecture Contemporaine) csoportok te-vékenységében képviselték, és közöttük Molnártan fellépve tolmácsolták a Gropius által képviselt elméletet. Molnár ugyanak-kor képzőművész és alkalmazott iparmű-vész is volt (ő tervezte a Bauhaus-könyvek első címlapját is 1926-ban).

Ennek a jelentős személyiségnek a tevékenységét, munkásságát, aki a sa-ját maga által tervezett és épített házban 1945-ben egy bombatalálat következté-ben halt meg, nehéz felidézni. A kiállítás rendezői, Prosek Zoltán és Hegyeshalmi László igyekeztek felkutatni minél többet a fennmaradt dokumentumokból, és kiegészíteni az általa tervezett házak fotóival, impozánsan beállítva az ajtónyílások ala-kította terek végéhez azokat. A kevés általa tervezett racionalista házról készült fotó-val, képzőművész munkásságának felkuta-tott darabjaival (olajfestmények, grafikák) széleskörűen mutatják be tevékenységé-nek összefüggő szerkezetet képező körét, szemléletmódjának alakulását. A kor és a CIAM, CIRPAC csoport által szervezett felméréseket, kiállításokat, előadás-sorozatokat és vitákat nyilván nem lehetett a szakfolyóiratok vitáinak újraköz-lésével, sem az építészet protagonistáiról szóló szakirodalommal elvonné tenni, de Madzin Attila folyosón diszkrétén el-helyezett, hallatlanul sokréttű interjúkat bemutató filmje pótolja a korszak kultúr-történeti, kultúrpolitikai és kimondottan szociális kérdésekkel foglalkozó problé-máinak és egy tehetséges, nagy szerve-ző jelenlétének hiányát a modern magyar építészettörténet jelentős korszakában.

És tegyük hozzá: bár a kiállításon szereplő vitrinekben a korszak építészeti vitáit is hűen tolmácsoló szaklapok képvi-selve vannak, nemigen akad elszánt láto-gató, aki megpróbálja a *TÉR ÉS FORMA, Magyar Építőművészet, Építőipar – Épi-tőművészet* stb. hasábjain különböző évek-ben közölt vitatémákat nyomon követni. Lehetetlen is lenne.

Vizont a nyugodalmas sarokban el-helyezett képernyő Madzin Attila filmjével a korszak jelentős, építészetben megha-tározó szereplőit szólatatja meg Molnár Farkasról: ők nemcsak a remek építész, de a kiváló, zseniális alkotó embert is képesek megidézni.

Gropiusnak és a Bauhausnak Euró-pában és Amerikában is óriás hatása volt, mint tudjuk, majd jöttek az újabb egyé-niségek és irányzatok, a „kockaépületek” ellenzői, a betonhasáb-lakótelepek ellen szervezkedők... Leszámítva a józan funk-cionalista, racionális érveket és a közben történt változásokat, érdeklődőknek szel-lemi szórakozás felkutatni egy 1984-es, *Mozgó Világ*ban közölt Tom Wolfe-cik-ket, a *Bauhausból búgatóba* címűt, ame-lyet a szerző, tőle szokott módon nem egyszerűen kritikával fogalmazott meg, de a Paul Klee után szabadon Ezüst Herceg-nek titulált Gropiusról beszélve hallatlan ötletességgel kritizálja nemcsak ezt a wei-mari-dessau mozgalmat, hanem az egész amerikai huszadik századi építészetet és másféle megtalálható változatait. Persze, ahhoz, hogy igazán élvezni tudjuk Wolfe szarkazmusát és szellemességét, hasznos, ha előtte alaposabban megismerjük Mol-nár Farkas, Fischer József, Bierbauer Virgil és a többiek tevékenységét, amelyhez ez a veszprémi kiállítás kiváló indulási anyagot szolgáltat.

Gopcsa Katalin

A Vörös kockától a Szentföldig

Molnár Farkas – *Megfagyott emlékek/BAUHAUS 100.* Művészetek Háza, Csikász Galéria. 2019. október 19. – 2019. no-venber 27.

November 7-én Hegyeshalmi László, a Művészetek Háza igazgatója a *Megfagyott emlékek* című kiállításon megtartott tárlat-vezetését kísérhették végig a résztvevők – közöttük több építésszel, akiket a szakmai érdeklődés hozott el.

Hegyeshalmi mindenekelőtt kör-vonalazta azt a nemzetközi szituáltságot, amely ötletet és koncepcionális lehetőséget adott Molnár Farkas kiállításának megren-dezésére; ez pedig a Bauhaus iskola 100 éves jubileuma.

Egyáltalán nem magától értetődő, hogy ma ekkora figyelmet kap az évfordu-ló, mivel a Bauhaus fennmaradása során többször is pengeélen tancólt, és jelenkori felértékelése a közelmúlt jelensége. Az is-kola és vívmányainak életképességét és je-lentőségét mutatja, hogy az 1919-ben, az I. világháború után Walter Gropius által Weimar városában alapított és városi fenn-tartással működő iskolának háromszor kellett elköltöznie, mígnem 1933-ban a politikai rendőrség végleg bezáratta.

A Bauhaus eszmeisége azonban fenn-maradt és mélyen beépült a gondolkodá-sunkba, vizuális kultúránkba. Olyannyira, hogy ma egy komoly képzőművészeti gyűj-temény el sem képzelhető Bauhaus-

vonatkozások nélkül. Ezenkívül a konst-ruktivista építészeti szemlélet, amelynek az iskolában való térnyerésében Mo-holy-Nagy László mellett számos magyar alkotó is érintett, továbbra is megtalálható, és nemcsak az építészetben, de a képzőmű-vészet, a tipográfia terén is, és ugyanúgy szerves részévé vált a hétköznapok élettere-inek is – például a lekönnyebben hozzáfér-hető, a konfekció bútorárúk formájában.

Molnár Farkas építészeti munkáiról ismert leginkább, de egyégyoesszetett, izgal-mas alkotó karaktert ismerhetünk meg benne: építész, képzőművész, tipográfus és művészeti író. Molnár számos, később jelentős életművet felmutató kortársával (Breuer Marcellel, Weininger Andorral, Stefán Henrikkel) együtt Pécsről indult, amely ekkortájt pezsgő, intenzív szellemi életéről volt ismert. Nem véletlen, hogy a társaság tagjai mind fontos alkotói lettek a Bauhaus iskolának.

Noha a Bauhaus az épületeiről és bel-sőépítészetéről híres, maga az építészet nem volt része a képzésnek, a hallgatók Walter Gropius építészeti irodájában csi-pegethették fel a szakma finomságait. Ez a helyzet egy olyan kölcsönhatásnak adott teret, amelyből mindenki gyarapodott, hisz a dessau áttelepülést követően Gropi-us és a tanárok irodái a város házainak korszerű igények szerinti megtervezéséből is kivették a részüket.

A Bauhaus műhelyeiben Molnár a fagegmunkáló szekcióhoz került, ahol plasztikákat és használati tárgyakat ké-szítettek. A műhelyek elvből nem közvetítettek definitív művészeti elméleteket a hallgatóknak, viszont alaposan bevezették őket a megmunkálás folyamatába és tech-nikáiba, erősen támogatták a kísérletezést, az innovatív megoldásokat.

A kiállítás első termében látha-tó hidegtű és rézkarc munkák a Bauhaus grafikai műhelyében készültek. Már meg-jelenik ezeken a modernizmus képi fel-fogásától való elmozdulás a terekről való építészeti gondolkodás felé. Testeket, ala-kokat látunk, amelyek a perspektivikus vagy izometrikus térszeletekben létez-nek. A Bauhaus kiváló alakrajzstúdiuma-iról tanuskodó figurák viszonyai mellett, szokatlan módon, ezekkel minimum egyenrangúnak látszanak a környezetet al-kotó vagy környezetben elhelyezkedő szer-kesztett városi terek, épületszerkezetek.

1923-ban került sor az első Bauhaus-kiállításra, ennek pályázatához köthető Molnár Farkas egyik leghíresebb, a kiállítá-son is bemutatott *Vörös kubus* című terve is, amely helyett azonban Georg Muche terve, a *Haus Am Horn* valósult meg. Ez utóbbi is megtekinthető az egyik hidegtű munkán, amely *Georg és El Muche a Haus am Hornnál* (itt: *Szerelmespár a Haus am Hornnál*) címet viseli.

A Bauhaus tervei és megoldásai közt, noha teljes egészében nem éltek túl az idő próbáját, számos megoldás és elképzelés jónak bizonyult annyira, hogy még ma is meghatározza a lakótérről alkotott képze-teinket, kezdve egy-egy ablak vagy korlát megoldástól a funkcionálisan alakítha-tó, egybenyitható terek használatáig, de

ugyanígy a szociális megalapozottságú, jól kitalált tervházépítészet gondolataíig.

A kiállítás utolsó műve Molnár utol-só alkotása, a ferences rend megrendelésé-re elkészített Magyar Szentföld-templom soha be nem fejezett épületének terve. Mi-kor Molnár megkapta ezt a megrendelést, már hosszabb ideje volt munkák nélkül. Ez az épület egyértelműen elkülönül töb-bi munkájától, csak találgatni lehet, hogy mi vezette oda, hogy szemléletmódja ilyen mértékben átalakuljon, és mintegy szem-bemenjen korábbi funkcionalista elkép-zeléseivel: a tervhez tartozó elmélyült és megszállottsággal határos háttérkutatás hatása, vagy – ily közel a halálhoz – életé-nek egy fordulópontja?

Kovács Alex

Képmesék

Kiállítás Lázár Ervin *A Hétfe-jű Tündér, Négyszögletű Kerek Erdő – Bikfi-Bukfenc-Buk-ferenc* című könyveinek grafikáiból. Március 15. úti Könyvtár, 2019. november 4. – december 20.

A bejárattól balra eső teremben gyerekek játszanak, jobbra előre adminisztráció zaj-lik a „hivatali” helyiségben, középen pedig pár felnőtt áll meg elgondolkodva a képek vagy a vitrin előtt. Utóbbiban több kiadás-ban Lázár Ervin könyvei: *A Hétfejű Tün-dér,* illetve a *Négyszögletű Kerek Erdő,* a képek pedig a mesekönyvek illusztrációi.

Kora délután van, ezért bámészkodik itt a gyér felnőtt közönség. Érthető a kiseb-bek és az érett korosztály vonzalma, még ha külön is. Amíg szülői szerepben forgat-juk a köteteket, az esti mese alatt nem a grafikán van a hangsúly, legfeljebb egy-egy gyors akcióban: – Kép is van? Mutasd! Jó, folytatad! Jön az álom, a könyv becsukva az éjjeliszekrényre kerül. Évtizedek múltán itt a könyvtárban látva az eredeti rajzokat, ta-lán most vesszük igazán szemügyre azokat.

Ketten készítették az illusztrációkat: Molnár Jacqueline és Buzay István. Mol-nár Jacqueline *A Hétfejű Tündért* hozta elénk. Mesebeli tiszta szép színeit, a ké-keket, lilákat, sárgákat, zöldeket, meg az ártatlanul mosolygó pirosakat nehezen közelíti a nyomdatechnika. A kislány, akit mindenki szeretett, egyszer madár szí-nes tollai közé bújik, máskor szelíd tigris hátán repül az erdőben, hosszú piros sál-ja úszik utána. *A nagyapa meg a csillagok* képen együtt vágyakozunk a fehér szakál-lú öreggel, aki hiába mászott fel létrájá-val a legmagasabb virágos fa tetejére, még onnan sem éri el az égi lámpácskákat. Buzay Istvánnal jutunk a Négyszögletű Kerek Erdőbe, a csodavilág meg kicsit megvál-tozik; másféle formák, más színvilág, ami együtt nagyon vidám, nagyon mozgalmas, kicsit groteszk, mégis nagyon kedves, sze-

rethető meselényekkel van tele. Jó lenne azt is visszanézni, Lázár Ervin mit szólt, amikor kiderült, hogy néz ki Dömdödöm, Szörnyeteg Lajos vagy Vacskamati, hogy Ló Szerafin deréig vörös, onnan kék, vi-szont mind a hét lábán olyan mintás szá-rú zoknit visel, ami illik az adott testrészc alapszínéhez; kifejezetten elegáns. Nagyon jó ötlet volt meghívni ezeket a képeket a könyvtárba. A kiállítás december 20-ig lá-togatható, emlékidezésre kiváló lehetőség.

Örsi Ágnes

Versélet

Sz. Csordás Éva önálló irodal-mi estje. Agóra, 2019. október 16.

Különleges mérföldkőhöz érkezett Sz. Csordás Éva, aki fél évszázaddal ezelőtt kezdte meg versmondói pályafutását. 1969 őszén lelkes gimnazista lányként lett a TIT irodalmi színpadának tagja. Azóta töret-lenül mondja a verseket, hol társadalmi eseményeken, hol kisebb-nagyobb közös-ségekben társakkal és egyedül, önálló este-ken, családi és baráti közösségekben.

Az idő múlásával sokat változott és formálódott stílusa, beszédtechnikája. Az egykor néha anarchisztikusan lázadó hang mára megszélidült és csendesebbé vált. Az estnek címet sem adott, kedvenc versei-ből nyújtott át egy csokorra valót közön-ségének. Csendes számvetés volt ez, az elmúlt 50 év hordalékának szép elrendezé-se. A műsort nem annyira a versek szerke-zeti egysége, mint inkább a régi évtizedek lelki vívódásainak változásai határozták meg. Legnagyobb költőink verseit tolmá-csolva hangzott el mindaz, ami az ő és so-kunk életében a legfontosabb. A történelmi múltba való visszatekintés, az anyai aggo-dalom elmélyülése, a társba vetett hit, a jövő nemzedékének féltése, a természet és a haza szeretete és a béke utáni vágyako-zás soha el nem múló érzése. Arany János, Petőfi, Vörösmarty sorai ma is aktuálisak, felrázzák az embert, és ugyanúgy számon kérik a felelősséget, mint egykoron, amikor íródtak. Ady, József Attila, Radnóti, Illyés, Somlyó György verseiben pedig folytató-dik ez a számonkérés és felelősségvállalás. Nem véletlenül ezek a költők a kedven-cei az előadónak, aki felelősséget vállalt a múltban is és most is az általa elmondotta-kért. Mert a versírás és a versmondás ne-héz felelősséget ró az emberre. „Ne fogjon senki könnyelműen a húrok pengetéséhez! Nagy munkát vállal magára ki most kezébe lantot vesz.” Keményen szóltak a szavak, a közönség érezhette a feszültséget, melyet a történelmi idők adtak. „Háború van most a nagyvilágban, Isten sírja reszket a szent honban” – Vörösmarty sorai döbbenetesen hatottak. *A vén cigány* refrénjét minden versszak végén sikerült másként megszó-laltatni. Hol egészen lágy hangon, hol pe-dig kitörő dühvel, majd megbékéléssel. Nagyon hatásos volt. Különös csend ült a

teremre, mikor Pilinszky János *Francia fogoly* című versének drámai pillanatait nagy belső erőt sugározva hallhattuk. Berzevici Zoltán gitárjátéka oldotta a versek közötti feszültséget. A belső béke harmóniáját talán most is a szerelmes versek lágy kedves szavai teremtették meg, megbékélést adva a léleknek. Mert kellene nekünk a biztató kedves szavak is, hogy kopogtatás nélkül beengedjük lelkünkbe mindazokat, akiket megszerettünk. Rá kell ébrednünk a bennünket körülvevő világ szépségeire is, hiszen azok is erőt adnak.

A versekben való elmélyedéseken kívül szeretetet és jóságot sugárzott ez az este. Az előadó – tudjuk, már régebb óta – kivívta szépszámu közönségének tiszteletét az elmúlt évtizedek munkájával. A versek átsegítették őt az élet nehéz pillanatain is. Ahogy ő fogalmazott: „Számomra a vers maga az élet, a belső lélek megnyilvánulása, a létezés öröme.” Ezen a jubileumi előadáson érezhettük mindezt. Szép este volt.

Molnár Erzsébet

A regény arról, ami velünk történik

Beszélgetés Krusovszky Dénessel. Eötvös Károly Megyei Könyvtár, Kisfaludy Terem. 2019. november 6.

A Veszprémi Egyetemi Színpad szervezésében Krusovszky Dénessel találkozhattak az irodalomkedvelők az Eötvös Károly Megyei Könyvtárban, aki 10 évvel ezelőtt, a *Trialógusok* beszélgetéssorozat keretében mutatkozott be először a városban. Már akkor tehetséges, fiatal költőként tartotta őt számon a kritika, mára pedig nemzedékének kulcsfontosságú, fontos szerzőjévé nőtte ki magát.

Krusovszky Dénes egyike lett a legfiatalabb alkotóknak, akiket az utóbbi évtizedekben József Attila-díjjal jutalmaztak, megjelent *A fiúk országa* című, novellákat tartalmazó könyve, majd még egy verseskötet (*Elégiazaj*) után az *Akik már nem leszünk sosem* című regényével Libri-közönségdíjat kapott.

Főként erre a regényre fókuszált az íróval folytatott beszélgetés, melyet Ladányi István, a Pannon Egyetem docense és Szabó B. Eszter újságíró vezetett. Annak ellenére, hogy hosszára nyúlt az est, maradtak még fel nem tett kérdések. A diskurzus tartalmas volt, a témák azonban kimeríthetetlenek maradtak. Krusovszky Dénes olyan aprólékosan mesélte el az egyes történeteket, amelyen pontossággal felépítette ezt a regényt. Pozitív csalódásként ért, hogy a kezdeti féltékenység és visszafogottság után az író megnyílt, és precíz részletességgel fejtette ki válaszait nemcsak egyéni sorsával, hanem narratívájával, el-

beszéléstechnikájával kapcsolatban is. A beszélgetés fonala is jól irányított volt, a mindennapok életeseményeitől, az otthonnal és családdal kapcsolatos tematikáktól eljutottunk az írói, irodalmi szerep kérdés-köréhez.

Krusovszky Dénes sokat mesélt a kétlakiság megtapasztalásáról, a Bécs, Budapest és Hajdúnánás háromszögét alkotó otthon érzéséről, melyek az *Akik már nem leszünk sosem* lapjaira is átíródtak. Ennek kapcsán jogosan merült fel a kérdés, hogy az író ténylegesen átélt valósága hol ér össze, hol találkozik a regényvilág valóságával, illetve a főszereplő sorsának alakulása mennyiben tükrözi az íróval történt eseményeket. „A tér azonos, az életrajzi történet nem” – mondta el a szerző, akit olyannyira szórakoztatott a valós terek irodalmi leképeződése, hogy könnyen tudott írni azokról a helyszínekről, melyeket alaposan megismert. Elárulta azt is, hogy a regény alkotása során az volt a célja, hogy főszereplője pontosan azt lássa, amit ő maga lát, ha kinéz az ablakon. „Ez volt a nyugalom, én mindig így képzeltem, sohasem napsütötte rétként, hullámos tengerpartként vagy madárdallal teli erdőként” – idézte fel Ladányi István a témába vágó regényrészletet.

A beszélgetés legizgalmasabb része az volt, melynek során a moderátorok a regény szerkezeti sajátosságairól, az egyes fejezetek összefüggéseiről kérdezték a vendéget. Betekintést kaphattunk az egyes epizódok személyes vonatkozásaiba, ezek megírásának folyamatába. Megtudtuk, miként állt össze az eleinte mozaikosnak tűnő, de valójában tudatosan felépített öt epizód egyetlen nagy egészéé.

Mivel Krusovszky Dénes már kezdetben, költői pályafutása elején központi pozícióba helyezte az emlékezés problémáját, megkerülhetetlen volt a regény kapcsán felmerülő, és azóta még hangsúlyosabban megjelenő idő kérdése, az emlékezet, emlékezés és felejtés motívuma, melyeken keresztül nemcsak a regényhős kezd szemlélődő önelemzésbe, hanem mi, olvasók is. Az írónak jó érzéke van ahhoz, hogy szembesítsen önmagunkkal. Hogy feltegyük a kérdést, vajon milyen hatással vannak a múltban történt események a jelenre? Mik azok a terhek, melyeket nap mint nap magunkkal cipelünk? Hogyan íródnak át történelemmé a korábbi események, mi a szerepe az elhallgatásnak? Miként hat ránk egy-egy aktuális politikai vagy társadalmi probléma?

Az *Akik már nem leszünk sosem* valódi kortörténet, mely napjaink illúzióvesztett, szinte a semmiben lebegő, magát mindenhol otthontalannak érző emberéről szól. Ahogy ez a beszélgetésen is elhangzott, Krusovszky regénye több, mint egy kortárs regény. Rólunk, jelenkorunkról szól, mindamellettt pedig élesen szembeisít, arcon üt üzenete. A felismerés, hogy miközben olvassuk történeteit, rájövünk: a szöveg szereplői tulajdonképpen mi vagyunk vagyunk. Mi vagyunk azok, akik már nem leszünk sosem...

Éltető Erzsébet

Alakzatok

A TMK Alkalmi Társulás táncszínházi előadása.

A Csend napok programja.
Dubniczay-palota, 2019. november 13.

A TMK Alkalmi Társulás táncszínházi előadása valódi összművészeti élménynek ígérkezik, amely három szereplő (Turós-Máté Kinga, Csongrádi Fanni, Szabó Zoltán), valamint az elektromos zongorán atmoszférateremtő zenét játszó Prejczer Katalin produkciója (rendező: Buvári Tamás).

Az előadás narratív kereteként Szabó Zoltán (öltönyben, nyakkendőben és mezitláb; ő a két táncosnő mozgásnyelvtől eltérő, inkább „verbális színházi” jelenléttel játszik) bejelenti, hogy egy aukció résztvevői vagyunk. „Kikiáltási ár: 1965 év” – mondja például, ez a kép keletkezésének éve, ami nekem képzavaros, és nem látom a keretnek a jelentést tartalmazlag-motivikusan kiegészítő hozadékát – csak nem „a művészet mint árucikk”?

A képek a falra kivetítve jelennek meg, négy hármas csoportban, négy triptichonban, ha úgy tetszik, amely a középkor kedvelt oltárképalakzata, mint az előadást lezáró kép (Bosch: *Gyönyörök kertje*). A középkori számmisztikában a hármas a tökéletes szám, a 4 a világ négy részét jelképezi, 3x4 egyenlő 12-vel, ami pl. az apostolok létszáma. A nyitó kép, Kondor Béla *Repülés* című rézkarca teli-találat, hiszen Kondor igazi polihisztor volt: festő, grafikus, fotóművész, repülő-modellező; írt verset és prózát, és kitűnően játszott orgonán. Másrészt a repülés műveinek visszatérő eleme és ihletője: a repülőgép mellett, amely nála az elemelkedés, de a lezuhanás jelképe is, (szárnyatlan) angyalokat, szárnyas embereket festett/rajzolt: ég és föld között, a földi és a transzcendens szféra találkozásánál-vonásában. Ez és a Bosch-kép (groteszk állatembereivel, madár-lélekszimbólumaival, erotikus/termékenységi motívumaival, ember-természet-menny-pokol bizarr-ijesztő-többértelmű képeivel) adja a keretet, amely így tág teret enged a válogatásnak, hiszen a művészet segítségéül az ember ősidők óta a természethez, a transzcendenshez és embertársaihoz való viszonyában próbálja értelmezni önmagát.

Az előadás szerkezete és a táncnyelv is asszociatív-mozaikos-elektitikus. Számomra azok a jelenetek voltak a legmeggyőzőbbek, amelyek a képek tartalmát továbbgondolva valamilyen – csak tánccal kifejezhető – értelmezéssel kiegészítették azokat, és a művészi megvalósítás, a kivitelezés kreatív és igényes volt. Ilyenek láttam a Kondor-képhez kapcsolódó táncot: a fekete (selyem?) ruha lebegése; a nekiiramodó-körirányú-felívelő-visszahulló, dinamikus mozdulatok; a zárlat: a padlón sűrlődő-tapadó láb, táncban megfogalmazva a repülés/szárnyalás di-

namikája (bár a Kondor-kép avangárd modernségéhez képest a koreográfia „hagyományosabb” mozgásszínházi elemekből építkezik), egyben az ember hiábavaló küzdelme a gravitáció és saját korlátai ellen. Vagy Munkácsy *Tájkép folyóval* című képe: a tánc egyszerre idézi fel a lendületes ecsetvonásokkal megfestett tájat, a felhők kavargását és a távolságot méregető, a tájat szemlélő, ugyanakkor vele szinte panteisztikus egységbe olvadó embert. Plamen Dimitrov *Busy (Elfoglalt)* című bronz karikatúraszobra pedig egy „táskavezetésű” mozgáskísérletre ihlette a táncost, hogy a műalkotás zseniálisan egy pözba sűrített dinamikáját mozdulatokban kibontsa.

Ugyanakkor vannak leegyszerűsítő, illusztratív megoldások. Ilyennek éreztem Szabó Zoltán gondterhelt téblábolását és arckifejezését (Csontváry: *Szerelmesek találkozása*), viszont cuki a háttérben tipegő-oldalalzó angyal; és a pop-art királya, Andy Warhol *Dupla Elvis* című képe kapcsán a két nő (pantomimwestern) pisztolypárbját. Valamivel több, mint jópofa ötlet, hogy a Frida Kahlo-kép előtt a két harcias nő a fiatalembert női ruhába öltözteti és kicipeli a színről, mivel ez felidézi a festőnőnek a feminizmushoz való kötődését. Berény Róbert kubista-impresszionista, csodás színvilágú *Karosszékekben ülő nője* viszont talán többet érdemel, mint az az ötlet, hogy a nő folyton izgett-mozgott, és ezért sikerült ilyen elnagyoltan lefesteni (a *Picasso kalandjai* című film kubista almajelenete jutott eszembe). Ráadásul előtte (sötétben) behoznak két párnázott széket, hogy a két szereplőnek legyen mire leülnie (?), ami egy ilyen előadásban nem lehet elégséges szempont. Rodin *Szép fegyverkovácsné* című szobrának illusztrálása kapcsán pedig a nő fiatalkorát megjeleníteni hivatott „divatmodell-pózolás” mind az ötlet, mind a kidolgozottság tekintetében messze elmarad attól, amilyen zseniálisan a táncosnő „megöregszik”. Emellett elhangzik Villonnak *A szép fegyverkovácsné panasza* című verse; így háromszor van elmondva ugyanaz.

De a legtöbb kérdőjelet René Magritte *Szerelmesek* című képeének megjelenítése hagyta bennem. Mért jön be Csongrádi Fanni kopogós, magas sarkú cipőben (Szabó Zoltán mezitláb van), hogy később (civil mozdulattal) ki kelljen lépnie belőle? Mért van szükség – az értelmezés után – a kép „lemásolására” (a fejük bekötözésére), majd a nagyon konkrét földön fekvésre és a fekete leples jelenetre, amely nekem inkább dél-amerikai szappanoperák világát idézi meg, mint Magritte szépen talányos, többértelmű festményét.

Összességében: képek és szobrok, tánc, zene, sejtelmes fények (számomra a legemlékezetesebbek Turós-Máté Kinga megoldásai) – kell ennél jobb kikapcsolódás? Aki teheti, nézze meg december 4-én a Dubniczay-palotában, akkor megismétlik.

Fürj Katalin

Bukásában is nagyszerű...

Október 6-án köztéri szobrot avatott Veszprém városa a tizenhárom honvédtábornok emlékét őrző Aradi vértanúk terén.

Mielőtt bárkiben felmerülne a kérdés, hogy miért éppen Ikarosz alakját öntötte bronzba az örmény szobrász a vértanúk halálának 170. évfordulójára, érdemes néhány adalékkal megvilágítani a szobor keletkezéstörténetét. Veszprém város önkormányzata 2018 októberében alkotói pályázatot írt ki: az Aradi vértanúk terén lévő domborművet – melyről Kiss Ernő és Lázár Vilmos arca tekint a nézőre – a többi honvédtábornok alakját is felidéző műalkotással kívánta kiegészíteni.

A művészeket valószínűleg hátrányosan korlátozta a meglévő emlékmű kiegészítésének feltétele. A beérkezett pályaművek nem arattak osztatlan sikert, ezért az új pályázati kiírásban egy önálló köztéri szobor megalkotása szerepelt. A pályázati munkák elbírálásának második fordulója 2019 januárjában zajlott, amikor Ashot Baghdasaryan négy szoborterve közül az *Ikarosz* nyerte el a zsűri osztatlan elismerését.

Ashot Baghdasaryan mint a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesületének tagja vett részt ezen a pályázaton. Kiskamaszként járt először Magyarországon, felnőttkorában második otthona lett az ország. A művész 1981-ben végzett a Repin Művészeti Akadémián (Szentpétervár), a kispasztika műfajában alkot marandót. Legkedvesebb anyaga a bronz, de az utóbbi évtizedekben művei részévé tette a természet produktumait, a követ, a fát, melyek a kompozícióval szerves egységet képeznek.

A bronz megmunkálásakor a durva felület a mondanivaló drámaiságát közvetíti. Selymessé simogatva a fém aranyszínű ragyogása az örök harmóniát, szépséget, kiegyensúlyozott derűt sugározza a néző felé. A tárgyi és emberi világ kölcsönös viszonyát tükrözik ezek a műalkotások, ugyanakkor erősen asszociatív töltetű érzések, gondolatok hordozói is. Ashot Baghdasaryan műveit áthatja a művész belső világára jellemző szeretet, irónia, humor, de mindezt erős szakralitás, érzelmi expresszivitásában is pátoszmentes tragikum fegyelmezi.

Ashot Baghdasaryan az elmúlt évtizedekben az örmény szobrászat egyik kiemelkedő képviselője lett. Művei 1978 óta szerepelnek csoportos kiállításokon – Moszkva, Prága, Berlin, Stockholm, Ravenna, Tbiliszi, Szentpétervár, Sao Paolo városokban (a teljesség igénye nélkül). Egyéni kiállításaisaival szülővárosán, Jerevánon kívül Párizsban, Marseille-ben, Pasadenában szerepelt. Magyarországon az elmúlt két és fél évtizedben több városban is volt kiállítása; csak Veszprém városa több ízben adott otthon művei bemutatásának. Azokat az egyetemes emberi témákat keresi, amelyek lényege nem függ helytől és

időtől. Ikarosz alakja, aki elérhetetlen célt tűzött maga elé, tíz éve foglalkoztatja. Épp az elérhetetlen cél miatt lett bukása tragikumában is fenséges, évezredek mindenkori embere számára példaértékű.

Az aradi vértanúk mártírhalála ugyanezt a tragikus pátoszt hordozza. A magyar hadsereg és az aradi tizenhármak egy olyan eszméért küzdöttek és áldozták életüket, amely egy ország felemelkedését célozta. Búcsúlevelükben ezt fogalmazták meg a kivégzett tábornokok, s erkölcsi győzelmük fénye máig világít, nevüket egy ország népe emeli magasra azóta is, míg hóhéraik büntetése a névtelenség és a feledés homálya. A veszprémi Aradi vértanúk terén felállított Ikarosz-szobor az eszme erkölcsi győzelmét sugározza.

Ashot Baghdasaryan *Ikarosza* méreteiben is tökéletesen illeszkedik a térbe. A szobrot Jerevánban öntötte ki viaszból, és darabokban hozta Veszprémbe, hogy Pogány Gábor Ernő szobrász öntődéjében elnyerhesse végleges alakját. A művész itt végezte el az öntés után a felület cizellálásának munkálatait is.

A veszprémi Ikarosz-szobor arca a földre fúródik, nincsenek konkrét, látható vonásai. Minden idők elbukott hőseinek arcát láthatja belé a szemlélő. Két szárnya közül az egyik a földhöz közelít, a másik még kapcsolatot tart a levegővel, az elemmel, amely magasra emelte őt. Vagy mentőként mutat az ég felé? Azt a töretlen hitet fejezi ki, hogy mégsem volt hiábavaló? Mert az embert meg lehet ölni, de az eszmét sohasem...

Dzsotjánné Krajcsir Piroska

Irány a Jeruzsálemhegy!

Márkusné Vörös Hajnalka: *Jeruzsálemhegy. A Veszprémi Kaleidoszkóp* sorozat 4. kötete 2018

A város egyes negyedeit bemutató *Veszprémi Kaleidoszkóp* sorozat negyedik kötetét már tavaly kézbe vehette az érdeklődő közönség, az én szégyenem, hogy ilyen sokára keríttem sort a méltatására. De talán lesz mégis, aki csak most figyel föl rá, s rohan érte a könyvesboltba, ha a Jeruzsálemhegyen lakik, ha nem, ha veszprémi, ha nem. Tegye is meg.

Mert Márkusné Vörös Hajnalka a maga szívós, csöndes szorgalmával megint tett egy igen szép és jeles csodát. 368 oldalnyi főszövegben, 128 oldal melléklettel és 455 (!) képpel vezet bennünket végig Veszprém hajdani református negyedének minden szögletén. Közvetlen munkatársa, Bontó László mellett külön tisztelet az impozáns hely- és névmutató szerkesztőjének, Harmat Józsefnek, a könyvet szokása szerint gyönyörűen megtervező Gáty Istvánnak és annak a – ha jól számolom –

egy híján kilencven, név szerint is felsorolt veszprémi polgárnak, akik saját családjuk történetével és fényképeivel segítették ezt a hatalmas vállalkozást.

A bevezető áttekintésből nemcsak a földrajzi és növénytani adottságokról kapunk képet, hanem arról is, hogy hogyan nézett ki a hajdani Szent Tamás-szeg a középkorban (nini, nem csak Göcsejben vagy Széken, de Veszprémben is voltak ilyenek?), hogy mi történt a török időkben, s a nagy dúlások után hogyan indult az újjáépítés.

Innentől a városnegyeden belüli kilenc kisebb egység leírása alkot egy-egy fejezetet: a Jókai utca, az Anna tér, a Kecskehegy a Jeruzsálem utcával, majd a reformátusok szűkebb kisvilága, a Sintérdomb, a Kőbánya és környéke, az Öcsi-domb, a Pázmándi-dűlő és a Takácskert. Szép sorjában, házról házra, iskolától és templomtól téglagyárig és hizlaldáig.

Bauer hentesmester, aki 1896-ban bevezette házába a vizet, 1908 után pedig a villanyt is, úgy feszít gyönyörűen pedrett bajszával és csokorra kötött selyem nyakendőjével a Petőfi Kör tablóján (örökös dísztagként), hogy a budapesti virilisták is megirigyelhették volna. Husvéth Márton kékfestő, Tiszinger István cipész és vitéz Radnay János ácsmester ugyan zakót vett föl a fényképezkedéshez, Kovács Ferenc postai altiszt pedig persze uniformisban van, de a polgári tartás és büszkeség ugyanúgy világlik az ő portréikról is. És micsoda higgadt, mértéktartó jólétet sugároz a Boda-kúria vagy a Szentirmay-villa! Milyen szelíden nyugtatja a fényképről le nem maradható, órával türemkedő nagy, tarka kutyát Rózsa József vaskereskedő... Nekem most ez adta a legnagyobb gyönyörűséget – bár az olvasás is öröm volt, mert a szöveg szép, szabatos, barátságos –, szóval, ezek a beállított vagy elkapott pillanatok, az arcolk, a férfias szigort erőltető apák, mosolygó fiatalaszonnyok, bamba kisklambók. Érezni az arcvizek, könnyű kölnik illatát, az akácot, a rózsát, a lócitromot, a malacolat, a meszet meg a maltert és a Trabantok, Zsigulik pöffenéseit is. És hallani a kószállító bivalyok szuszogását, a szánkózó fiatalok rikkantásait, a református templom orgonaszavát (az 1820-as években a hangszert „szent dуда” néven tisztelték, napok óta pocakrengve röhögők), az iparosmultság végére kihangosodó nótaszót (harmonikával), a fűrészüzem sívítását vagy a Nagyhídnál ruhát mosó asszonyok csatorálását. Hogy Kis Orsolya János cigányprímást, akinek egy angol grófnő volt a harmadik felesége, ki ne felejtsem. Saját villájukban laktak Balatonalmádiban. Vagy az Orsolya család egy másik tagját, Máriát, aki 1933-tól a Veszprémi Szimfonikus Zeneegyület koncertmestere volt. Szóval, tessék csak végigszagolgatni, végighallgatni.

A jókora, öt sűrű oldalnyi irodalomjegyzék, kétoldalnyi levéltári forrásjegyzék és a több mint nyolcszáz jegyzet a képek forrásának felsorolásával együtt nagyon is emberbaráti módon a függelécke került, de ahogy az előző köteteknél is, minden fejezet végén találunk további olvasni-,

kutatni-, hallgatni- és néznivalókat: ez azoknak az olvasóknak jelent nagy segítséget, akik egy-egy szűkebb terület vagy résztema kutatásába akarnak belevágni. Remélhetőleg lesznek ilyenek. Talán gyakorlós törtanárok és érdeklődő egyetemisták, gimnazisták is. Hiszen ez a könyv – és Márkusné Vörös Hajnalka egész sorozata – a legelőbb bizonyítéka: a saját történetünk, a családunk, az utcánk, a városunk története legalább olyan fontos, és sokkal érdekesebb, mint a „magas történelem”. Ott leginkább csak arról van szó (nagyon helytelenül a történelemtanításban is), hogy ki kitől, mikor, miféle erőszakkal, csellel, alantassággal kaparintja meg a hatalmat, s azzal aztán hogyan él. Kit érdekel? A haszasteret vagy az erkölcsi nevelés nem a melldőngetésnél, a kokárdáknál és a hamis szólamoknál kezdődik, hanem itt. Hogy az ember tisztában van a Jeruzsálemhegy nevének eredetével, és megjegyez egy ilyen gondolatot a téglagyáros Takácsékról szóló fejezetből: „Azelőtt egy kézfogas többet számított, mint egy ügyvéddel megírt szerződés. Annak volt becsülete.”

Saly Noémi

Erőgyűjtés és újrakezdés

A veszprémi egyházmegye története a 17. században. Szerk. Karlinszky Balázs–Varga Tibor László. Veszprém, 2019

A Veszprémi Érseki Levéltár 2018. szeptember 8-án rendezett konferenciáján elhangzott előadások szerkesztett változatát jelentette meg Karlinszky Balázs és Varga Tibor László. A kötetben kilenc tanulmány olvasható. Az Előszóban lefektetett célkitűzés szerint a kötet a régóta hiányzó egyházmegye-történeti összefoglaló kiadvány előkészítése érdekében jelent meg, sorrendben a levéltár ötödik tematikus konferenciáját követően. Fő kérdésfeltevése, hogy a 17. század eleji pusztulásból miként jöttek létre a következő század megújulásának alapjai.

A kötet első, *A licénciátusok szerepvállalása az egyházmegye pasztorációjában* című tanulmányában Dénesi Tamás a török kori magyar katolikus egyháztörténet egyik legizgalmasabb kérdésével foglalkozik. A téma jó kutatógazda ellenére a dolgozat számos új adattal gazdagítja ismereteinket, valamint megerősíti azt a konklúziót, hogy a licenciátusi intézmény biztosította a katolicizmus megmaradását a hódoltsági területeken, és elősegítette a plébániák 18. századi újjászervezését.

Fazekas István *Veszprémi püspökök a 17. században* című tanulmányának célkitűzése az 1608 és 1710 között működő veszprémi püspökök magyar püspöki karon belül elfoglalt helyének bemutatása. Fontos megállapítása, hogy a korábbi szá-

zadtól eltérően a püspökök zöme köznemesi, kisebb része főnemesi származású volt, a jobbágy- és polgári elem pedig eltűnt.

Id. Hermann István *Pápa város válásfelekezeti élete a reformáció kezdeteitől, különös tekintettel a 17. század vallási viszonyainak változására* című tanulmánya a konfesszionalizáció Magyarországon is meghonosodott megközelítése helyett a régebbi „reformáció-ellenreformáció” ellentétpart használja. A földesúri felekezeti politika említése mellett felhívja a figyelmet a pálos szerzetesek szerepének fontosságára Pápa város katolikus konfeszszionalizációjában. Ehhez szemléletes térképmellékletet csatol.

Jakab Réka *A veszprémi székeskáptalan a 17. században* című tanulmányából kirajzolódik, hogy a káptalan fő érdeme a 17. században az egyházszervezet jelenlétének biztosítása volt a püspök távollétében. A század végén pedig a káptalan egykori birtokainak visszaszerzésén munkálkodott a megyés püspök támogatásával.

Kovács Eleonóra *Protestáns egyház-igazgatási egységek a veszprémi római katolikus egyházmegye területén a 17. században* című tanulmánya a protestáns egyházszervezetet vizsgálja a katolikus egyházkormányzati egység területén, ezzel interkonfesszionális értelmezési keretbe emeli a kérdést, szakítva a felekezeti történetírás egyoldalú megközelítésével. A vizsgálat fontos eredménye, hogy helyi szinten nyomon követhető a két protestáns felekezet szervezeti kereteinek kialakulása, vagyis történettudományi szempontból egyházzá formálódása.

Molnár Antal *A zágrábi püspökség és a Dunántúl a 17. században* című tanulmányának központi gondolata, hogy a korszakban a magyar katolicizmus gyengeségével párhuzamosan mutatkozott meg a horvát katolicizmus ereje. A dolgozat végkövetkeztetése, hogy a zágrábi püspökség a korszakban ugyan a magyar episzkopátus része maradt, de az eltérő történelmi körülmények következtében a horvát katolicizmus külön utat járt be, ezzel megteremtve az önálló identitás feltételeit.

Pátkai Ádám Sándor *Felekezeti templomépítéstet a veszprémi egyházmegye területén a 17. században* című tanulmánya a konfesszionalizáció okozta változások vizsgálata a templomépítészetben. A dolgozat központi megállapítása, hogy az új-kori egyházi építéstet különös egyveleg, amelyben jelen van a középkor kézzelfogható hagyatéka, valamint az új lehetőségekre és igényekre adott válasz is.

Siptár Dániel *A kanizsai misszió a Litterae Annuae tükrében* (1690–1702) című dolgozata egy rövid életű misszió történetét tekinti át. A kanizsai működés során is megmutatkoztak a jezsuita pasztoráció sajátosságai: a „modern” (trienti) lelkiségi formák bevezetése, a népmissziók, a prédikáció központi szerepe. Eközben az erőszaktól sem riadtak vissza a protestánsok elleni fellépés során, és ezt maguk dokumentálták.

Tusor Péter *Veszprémi püspökök proszopográfiai/proszopológiai forrásai a vatikáni levéltárban, 1629–1696* című ta-

nulmányában bemutatja a püspökkinevezéseket megelőző ún. kánonkivizsgálási jegyzőkönyvek forrásértékét, amely lehetővé teszi a 17. századi püspökök eddig ismert személyi adatainak kiegészítését. A tanulmány függeléként közli Széchényi György kánoni kivizsgálási jegyzőkönyveinek kivonatait és mellékleteit.

A kötetről összességében megállapítható, hogy szükségszerűen mozaikos, mégis fontos összegzése a kutatás eredményeinek, amely valóban jó alapul szolgálhat egy később megírandó egyházmegye-történeti monográfia elkészítéséhez.

Forgó András

Rövid összefoglalás

Fiatal Középkoros Régészek XI. Konferenciája. Laczkó Dezső Múzeum, 2019. november 21.

A november 21-e és 23-a között megtartott konferencián összesen 46 előadás hangzott el. Az előadások felölelték a középkori, illetve kora újkori régészet széles tematikai spektrumát a korai Árpád-kori telepkutatóstól a török kori anyagi kultúra számos szegmenséig, illetve egy 18. századi vesztegintézet részleteiig. Miközben olyan sajátos lelettipusok is szóba kerültek, mint pl. a vasbroncsoos favődrök, kályhacsempék, napórák, ruhaderekak vagy a pénzhamisítás eszközei. Olyan régészeti topográfiai kérdések is felvetődtek, mint pl. az egyes régészeti lelőhelyek fedettségeknek a meghatározása. Egy további örvendetes fejlemény, hogy a Kárpát-medencei témájú dolgozatok nemcsak a mai Magyarország leleteivel-épületeivel foglalkoztak, hanem előadások témájaként feltűnik egy-egy erdélyi templom vagy a felvidéki Zólyom vára. Sőt – a Pázmány Péter Katolikus Egyetem szíriai expedícióján gyűjtött leletek jóvoltából – a szíriai partvidék középkori keresztes várainak régészeti leleteivel is meg lehetett ismerkedni egy-egy előadás keretei között.

A veszprémi konferencia egy konferenciasorozat 11. állomása, amelynek célja a fiatal kutatónemzedéknek olyan szakmai fórumot biztosítani, ahol meg lehet tartani egy-egy kibontakozóban levő tudományos karrier első előadásait. Így az előadók túlnyomó többsége olyan, a közelmúltban a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetemen, illetve a Pázmány Péter Katolikus egyetemen vagy a szegedi, a pécsi, a miskolci Egyetemen frissen végzett régész, aki most teszi tudományos karrierje első lépéseit. A hallgatóságban pedig nemcsak a fiatal kutatónemzedék más tagjai foglalnak helyet, hanem azok a tanárok is, akik egy-egy frissen diplomázott régészt egyetemi tanulmányai során a régészet szép, de rendkívül szerteágazó kutatási területeivel

megismertetni igyekeztek. Így a szakmai segítség is biztosan meglesz. A konferencia a tudományos előadások által közvetített tudáson kívül igen jó alkalmat nyújt arra is, hogy a különböző egyetemen végzett fiatal régészek egymást is jobban megismerhessék.

Takács Miklós

A centrális vezérlésű rendszerek törékenysége és a marginalitás „művészete”

Komplexitás – Az Ex-Symposion 2019/2-es számáról

Losonczi Márk szerkesztésében és bevezető jegyzetével (*Plectere, plexus, complexus*) jelent meg az *Ex-Symposion* komplexitáselméletekről szóló tematikus száma. A nyitány nagy vonalakban vázolja fel a kérdés tudományelméleti és -történeti karakterisztikáit a Santa Fe Intézet megalapítása jelentette – szinte legendába csúszó – 1984-es kezdetre és a három évvel későbbi kifejtetre¹ történő utalástól a komplex rendszerek gyakorlati, illetve hétköznapi példáinak („...nagyvárosi forgalom, az immeteorológiai jelenségek, a világháló, az immunrendszer vagy a tözsidepiac...”, *Ex-Symposion*, belső borító) ismertetésén át a jelenség tudományos, Edgar Morin, illetve Neil Johnson nyújtotta meghatározási kísérleteiig.

Az *Ex-Symposion* idei második száma előtt a komplex rendszerekkel részben vagy teljes egészében többek között a *Science*² folyóirat 1999-es melléklete, a *Magyar Tudomány* említett, 2003-as tematikus száma és a *Korunk* folyóirat vett számot különböző kontextusokban (a hivatkozások sorában, de a Morin-elmélettel foglalkozó tanulmányban³ is).

^[1] „Egy 1987 tavaszán a Stanford Egyetem parkjában sétálgató jó nevű, modern gondolkozású közgazdász, Brian Arthur, megköszönlötte az akkor már közgazdasági Nobel-díjas Kenneth Arrow, és megkérdezte, volna-e kedve pár hónap múlva előadást tartani modelllocking elméletéről Santa Fében.” (Vicsek Tamás, 2003. Egyszerű és bonyolult. „Komplexitás elmélet”. Magyar Tudomány, 3. http://www.matud.iif.hu/03mar/vicsek.html).

^[2] Science. Complex Systems. 1999. április 2. Vol. 284 Num. 5411. (Forrás: Magyar Ágnes. Komplexitás elmélet. http://www.communicatio.hu/doktoriprogramok/kommunikacio/belső/projektek/200405/komplexitas/magyaragnes1.htm#tetejere)

^[3] Pl. Kálai Sándor–Keszeg Anna. 2016. Edgar Morin – a marginalitás élelve. Korunk, 10. 46–54.

Többen forrásként említik Kálai Sándor *Edgar Morin, a tömegkultúra értelmezője*⁴ című tanulmányát. Losonczi Márk szerkesztői felvezetésében a maga vonatkozó bibliográfiáját is ismerteti.

Az említett előzmények tudatában vehetjük tehát kézbe az *Ex-Symposiont*, amely két blokkban kilenc tanulmányt, ismertetőt, illetve tudományos cikket közöl. Az első részben három „alapozó”, a komplexitás rendszerét elméleti síkon megközelítő tanulmány kapott helyet, elsőként – értelemszerűen – Edgar Morin *A rendszer fogalmától a komplexitás paradigmájáig* című 1982-es, a szerző *Science avec conscience* című könyvében (Fayard, Paris) megjelent tanulmánya Kocsis Árpád fordításában. Nem egészen pontosított, de a lábjegyzetek alapján úgy tűnik, hogy a fordító Morin tanulmányának 1992-es angol nyelvű fordítását⁵ ültette át magyarra. A bevezető tanulmányt követően Claire Hansen *A komplexitás sajátosságai* (fordította: Ternovác Dániel), illetve Manuel DeLanda *Emergencia, kauzalitás, realizmus* (fordította: Lenkes László) címmel megjelentetett tudományos cikkét olvashatjuk.

A tematikus szám második blokkjában olyan dolgozatok kaptak helyet, amelyek a komplexitáselméletek alkalmazott struktúráival, komparatív vagy marginális viszonyaival foglalkoznak: Dorothea Olkowskí *Prigogine – A kozmosz, a komplexitás és a kultúra kölcsönhatása* (T. D. ford.), Martin E. Rosenberg *A csend ajánléka. Bevezetés a jazzimprovizáció mint neurorezisztencia antropológiájába* (L. L. ford.). Michel Serres *Turner lefordítja Carnot-t* című esszéjét Sipos Balázs *A fellegekről – Michel Serres tudományfilozófiája* című cikke vezeti be. Az előbbit magyar nyelven Kocsis Árpád tolmácsolásában olvashatjuk. Horváth Márk és Lovász Ádám tanulmánya Joel-Peter Witkin „archiváló művészet”-éről (*Joel-Peter Witkin és a rothadás művészete: Káosz és barokk viszonyához*) szól. Beck Tamás *Mit bizonyít a Libert-kísérlet?* című munkája az argumentált kísérlet értelmezési modelljeit veszi górcső alá.

Arról, hogy milyen koncepció és módszerek révén történt a tematikus szám összeállítása és a szövegválogatás, nem közöl pontos információkat a szerkesztői bevezető, de feltételezzük, hogy a jogdíjak miatt a folyóiratnak fel kellett vennie a kapcsolatot az eredeti szerzőkkel és kiadóikkal. Azt sem tudjuk, hogy milyen megállapodások születtek, s hogyan viszonyultak a megszólított filozófusok a több évtizeddel korábban megjelentetett elméleteikhez, tanulmányaik felvetéseihz és azoknak újraközléséhez.

Bence Erika

^[4] Kálai Sándor, 2013. Kritikai mintázatok. Tanulmánykötet Angyalosi Gergely hatvanadik születésnapjára. Szerk. Antal Éva és Valastyán Tamás. Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó, 90–102.

^[5] Journal of Social and Evolutionary Systems, 15. 4., 1992, 371–385. Fordította: Sean Kelly

1989–2019

Egy fotókiállítás margójára. Merencsics Tibor 1989-es dokumentumfotóinak kiállítása. Lovassy László Gimnázium, 2019. október 21.

2019. október 21-én a rendszerváltásra emlékező fotókiállítás nyílt meg a Lovassy László Gimnáziumban, a képeket 1989. október 23-án, a köztársaság kikiáltásakor készítette a Parlament előtti téren Merencsics Tibor, a gimnázium művészettörténet-rajz szakos tanára. A kiállítást megnyitó történészként és magyar-történelem szakos tanárként (ez utóbbi szerepemben sok műsort szerveztem már október 23. és március 15. alkalmából) tudom, hogy milyen fontos az ünnepek valódi tartalommal történő feltöltése. Ennek lehetünk szemtanúi, ha végignézünk a képek során.

Október 23-a több jelentéssel is rendelkezik mára: nemcsak az 1956-os forradalomra emlékezünk ekkor, hanem az 1989-ben bekövetkezett rendszerváltozásra, s ez utóbbit mutatják be szemléletesen Merencsics tanár úr fotói. A képek azt a szabadságot ábrázolják, amit akkor átélhettek a történelmi pillanat résztvevői: 10 éves gyerekként ezt ugyanúgy éreztem, mint most a fényképek láttán. 1989 hasonló hangulatot hordozott, mint mikor az ember tizenéves – minden lehetőségnek látszik, és tele van alternatívákkal a világ -, éppen ezért talán ez az évforduló áll legközelebb 2019 diákjaihoz. Számos más érzelem is leolvasható a képekről, a boldogság, a megilletődöttség, árnyalatnyi félelem éppúgy megfigyelhető a felnőttek és gyerekek arcán, mint a várakozás és kíváncsiság egy új kor kezdetén.

Amikor 1989. október 23-án kikiáltották a köztársaságot, éppen technikaórám volt a soproni Deák téri általános iskola 4. b osztályában. A tanítás azon a délelőttön mindenhol megállt az országban, és hangosbemondón közvetítették az eseményt, majd a technikatanárnőnk közölte velünk, hogy ezt a napot sosem fogjuk elfeledni, mert most élőben követhetjük a történelmet. Hamarosan megszüntették a kötelező oroszt a szülői munkaközösség követelésére, és az is eldőlt, hogy kisdobosból már nem leszek úttörő. Azon az őszön folyamatosan tüntetésekre jártunk (hol a munkásország, hol a KISZ egyeduralma ellen), gyűjtöttük a szögesdrótdarabokat a határ mentén, és végre kimehettünk Ausztriába, ahol először ehettem Kinder csokoládét. Természetesen nem értettem teljesen mindent (főleg a Lenin körút hirtelen átváltozása Várkerület-té zavarta meg a tájékozódásomat), de azt éreztem, hogy valami fontos dolog történik. Ami ma természetesenk tűnik – például, hogy szabadon járhatunk ki külföldre, lehet saját véleményünk, amit ki is mondhatunk –, az 1989-ben alapozódott meg. Fontos, hogy erre emlékezzünk.

Somogyári Lajos

Történetek története

É. Szabó Márta: *Akinek a madarak is Chopint énekelnek* – könyvbemutató. Hangvilla, 2019. november 10.

A Corvina Kiadó Kft. gondozásában tavaly jelent meg az ismert televíziós újságíró, É. Szabó Márta *Akinek a madarak is Chopint énekelnek – Érdi Tamás története* című könyve. Azóta egymást érik a bemutatók, már amennyire a helyzet engedi, hiszen fia, Érdi Tamás zongoraművész fellépési meghívásai eléggé beszűkítik a könyves találkozásokra fordítható időt.

Érdi Szabó Márta Veszprém megye, egész pontosan Vörösberény szülötte, így Tamásnak is otthona ez a vidék, ám novemberben még itt is eljött egy első alkalom: ifjú virtuózunk először játszhatott a Hangvillában, mégpedig a Veszprémi Lengyel Nemzetiségi Önkormányzatnak a lengyel függetlenség napjára szervezett ünnepén. Kizárólag Chopin-darabokat adott elő két ráadással, a zsúfolt nézőteret megtöltő közönség vastapsától kísérve. A koncert elé szervezték a könyvbemutatót, melyre több férfi is kíváncsi volt. Szomszédaim dedikáltatni hozták a saját kötetet, amit a férj így jellemezte: - Nem lehetett letenni.

Igaza van, én is egyhuzamban értem a végére, és nem csak érintettségem miatt. Az a körülbelül négy évized, amit a történet átfog, sokkal-sokkal több pár ember egyéni sorsánál. Olvasás közben olyan érzésem volt, mint amikor Simone de Beauvoir *Amerikai útinaplóját* forgattam, csak éppen ez a kaleidoszkóp sokkal közelebb áll hozzám, már amiatt is, hogy a történeket, a résztvevők jó részét magam is kortársként ismerem. A magyar kultúrtörténet utóbbi negyvenpár éve, amiben mindannyian részt vettünk több-kevesebb aktivitással, nagyon szabad volt. Ez a kötet egyik szála, amit a Szabó Márta–Érdi Sándor házaspár kulturális küldetése inspirált, tüzdelt tele hazai és távolra szakadt sorstársakkal, szellemi óriások portréival.

A második szál Veszprém megyei, sok-sok ismerőssel, Veszeli Lajossal, Horváth Violával, Vándorfi Lászlóval és a többiekkel, akikkel összefogva jött létre megannyi cimboraprogram, kulturális rendezvény a Balaton-parton, a kistérségekben. A harmadik szál a családtörténet megannyi csodával – amiről ők azt is mondják, hogy semmi sincs véletlenül, így azután lehet választani. Megtudjuk, hogy tényleg van elköteleződés első látásra, hogy lehet egymást támogatva családot, baráti kört szervezni, hogy azután ez a szoros kötelék legyen fenntartó erő akkor, amikor a pénzkereső munkába beütd földrengés kilátástalanná teszi a holnapot. És van egy negyedik szál is, talán a legfontosabb. Miként küzdjön meg két ember azzal a helyzettel, amit egy nagyon korán érkezett

kisember iránti aggodás, felelősség jelent. Éppen kikelt, ám a fészekből kiesett kismadárhoz hasonlatos, szívet tépő látvány egy hetvenöt dekás baba az inkubátorban. Az inkubátorban, amiről akkor a szakszemélyzet sem tudta, hogyan működik: mennyi az elegendő oxigén, mennyire kell szigorúan venni a fénycsöcserét, hogy sokhetes benne töltött idő után a legjobb variáció az, ha „csak” megvakul egy életre a baba.

Így startolt Érdi Tamás is, hogy ifjúkorára a világ színeire ugyan vakon, ám a hangok világára kivételesen érzékenyen legyen a zeneirodalom avatott tolmácsa.

Órsi Ágnes

Érdi Tamás Chopinje

Érdi Tamás Chopin-estje. Hangvilla, 2019. november 10.

A lengyel függetlenség 101. évfordulójának megemlékezésén mi is szólhatna más, mint Chopin. A koncertet az Érdi Tamás édesanyjának, Érdi Mártának tollából született, *Akinek a madarak is Chopint énekelnek* című könyv bemutatója és – természetesen – a több mint félórányi, a lengyel államiság függetlenségét méltató protokollbeszédék előzték meg. Aztán megszólalhatott a Steinway zongora is Chopin remekműveivel, a ráadással együtt valamivel több, mint egy órában.

Chopin – nem kétséges – a lengyel zene, egyben a romantikus stílus egyik legnagyobb alakja, korának egyik legkiemelkedőbb virtuóz zongoristája, zeneszerzője volt. Húszéves koráig Varsóban élt, 1830-ban Párizsba emigrált, és rövid életének átrálévő 19 évét itt élte a párizsi zenei világ kiemelkedő alakjaként. Zárkózott személyiség volt, nem kedvelte a nagy koncerttermeket, inkább szalonokban játszott, darabjai kiadott kottájának eladásából és tanításból tartotta el magát. Mindenki számára ismert George Sand-hoz fűződő zaklatott viszonya, ez a kapcsolat volt mégis alkotó tevékenységének legtermékenyebb időszaka, meghíúsult házassága Marie Wodzińskával és Liszt Ferenchez fűződő barátságá, amelyet a kölcsönös tisztelet jellemezett, és amelyet a kétoldali féltékenység, az eltérő életmód szakított meg. Robert Schumann és számos kortárs muzsikus csodálata övezte, sikere már életében is vitathatatlan, igazi szupersztár volt. Korai halálát tuberkulotikus eredetű betegség okozta 1849-ben.

Chopin műveiben mindig jelen van a zongora, a legtöbb mű szólóhangszerre íródik, bár két zongorahangversenye, néhány kamaradarabja és 19 lengyel szövegre írt dala is fennmaradt. Szerzeményei a zongora teljes dinamikai és hangi spektrumát kihasználják, magas technikai igényűek. A hangszeres ballada műfaj megalkotása az ő nevéhez fűződik. Főbb művei mazurkák, keringők, noktürnök

(melankolikus hangulatú darab, éji zene), polonézek (lengyel tánc), etűdök (eredendően a technikai készség fejlesztésére szánt darab), impromptuk (zenei rögtönzések, ezek Chopinnél a szalonok izlésvilágnak megfelelően születnek), prelűdök (előjáték), szonáták és scherzók (vidám hangulatú zenei darabok). Darabjaiban a lengyel népzene, Bach, Mozart és Schubert klasszikus tradíciói érződnek a párizsi szalonok hangulatának lenyomatával együtt. A romantikus érán belül új hangot hoz a stílusok, a harmóniak és a zenei formák terén, nemzeti érzülete pedig a kései romantikára van nagy hatással (népi romantikusok). A modális hangrendszerek használatának megjelenése már túlmutat korának zenéjén. Utolsó kívánságát, miszerint darabjainak kottáit halála után semmisítsék meg, az örökösök nem teljesítették, tegyük hozzá: hál’ istennek! Zongorázása azon felül, hogy virtuóz volt, egyfajta fátyolos visszafogottságot hordozott, ahogy ő fogalmazott: „az alapvető intim billentési technikám nem optimális a nagy koncerttermek számára”, ennek ellenére hírneve és hatása hatalmas volt. A zongoratechnikáról így nyilatkozott: „Minden a jó újrend ismeretétől függ... nem kevésbé fontos a kezünk többi részének, a csuklónk, a felső és alsó karunk használata.” Ebből következhet a billentyűzet teljes terjedelmének kihasználása, a dupla oktávjáték, a gazdag harmonikus passzázsok használata. Művein érezhető Mozart, Haydn, Beethoven hatása, technikája a Clementi-féle iskola továbbfejlesztése. Emberi visszafogottsága ellenére művei hatalmas romantikus, szárnyaló érzületűek, széles ívű dallamaikkal, magas technikai igényükkel mutatják meg Chopin valódi énjét.

Chopin ma is népszerű, zenéje vonzza a közönséget. Így volt ez a Hangvillában is, megtelt a terem. Érdi Tamás keze alatt pedig az alábbi darabok hangzottak fel: *d-moll Prelude, Op. 28, g-moll ballada, Op. 23, Berceuse Op. 57, a-moll Polonaise Op. 53, c-moll Nocturn, Brown index 108, Spianato és Grand Polonaise Brillante Op. 22*, valamint a ráadás: *a cisz-moll Noktürn.*

Hogyan szólnak ezek a sokszor nagyon briliáns technikát igénylő, nagyon felkavaró darabok Érdi tolmácsolásában? Kocsis Zoltán így nyilatkozott 2010-ben: „Tamás olyat hall, amit mi nem. Sokkal érzékenyebben nyúl a billentyűhöz, mint a látó emberek. Az ő játékában bizonyos dinamikai tartományokban olyan érzékenység van jelen, ami nálunk természet-szerűleg nem lehetséges. Azt természetesen mondaní, hogy chopini mértékkel lehetne ezt a képességet mérni.” Igaza van, ezen az estén pedig a zongora teljes dinamikai képességét kiaknázó, mélyen átélt előadást hallunk, Chopin zenei gazdagsága tényleg megjelenik. Persze jó a hangszer is, amely, ahogy egyre többet játszanak rajta, vesztíve a nyersségéből egyre inkább képes a játékos dinamikai igényét szolgálni, nagyon lágyak a pianissimók és fényesek, felhangokban gazdagok a fortissimók. Könnyedek, technikailag megvalósulnak a chopini kihívások, a darabok

formai és tartalmi mondanivalója entitást képez, ehhez pedig tényleg szükséges a belül hallottak kifejezőképessége. Érdekes Érdi billentési technikája, ujjaiából végtelen légység vagy éppen robusztus erő szó-lal meg, maníroktól mentesen. Néha szinte puritán, néha pont az ellenkezője, valóban a teljes dinamikai spektrumot képes átfogni, megszólaltatni és a romantikus érzet teljességét nyújtani. Ezért is robbanhatott a *g-moll Ballada*, de bármelyik művet is vesszük, minden felsőfokon szólt. Számomra az ihletettséget pár ponton mégis megszakította egy-egy parányival hosszabb szünet a zenefolyamban, a szárnyalás egy-egy pillanatra megtört. Tökéletes volt az est, de talán nem teljes. Érdi Tamás művészetéből mindez nem von le semmit, bárki, aki színpadon előad, tudja, hogy mindig jöhet olyan mikropillanat, ami, ha csak homokszemként is, de zökkenést okoz. Ezért emberi a művészet. A Hangvilla közönsége Érdi Tamás zongorajáté-káért jött el, és nem is csalódott, Chopin művei érző, értő módon szólalhattak meg, és a lengyel önálló államiság ünnepét is méltóan koronázták meg Veszprémben.

Kovács Attila

Fényből, árnyból, hangokból

Kovács Attila jazzkoncertje. Pannon Egyetem, Aula. 2019. szeptember 24.

A koncert apropója a Pannon Egyetem fennállásának 70. évfordulója, és ezen belül is az a rendezvénysorozat, amelynek keretében az időközben bármely művésze-ti ágban népszerűvé vált egykori diákok megjelenésükkal emelik a jubileum fényét.

Jazz. Otthon vagyok. Mármint bárhol is szól, az nekem otthonos. Persze ebből is létezik nehezen megfajtható, nehezen követhető, teljesen „free” változat, de Kovács Attilát ismerve ez az este nem erről fog szólni. Attila azok közé a jazz-zongoristák közé tartozik, akik az „emészthető” jazzt játsszák. Bár néha elszalad a keze. Az este végén beszélgettünk, és mosolyogva mesélte, hogy amikor átvándorolt hard-bop-ba a játéka, akkor azért körülnézett, és látott egy-két feszült pillantást. Van ez így, kérem. A jazz nem viseli a határokat.

Kovács Attila, veszprémi jazz-zongoristát leginkább a musicaljei kapcsán ismerheti a veszprémi közönség. A *Kinizsi Pál*, a *Börtönmusical* és a *Gizella* rockopera szerzője azonban szólózongora-koncerteket is szívesen ad, amelyeken – mint például a szeptemberin is – feleleveníti azokat a zene-műveket, és bemutatja a szerzőket, amelyek és akik hatással voltak pályafutására, miközben azért fel-felillantja kiváló zeneszerzői tudását, és a kedvenc stílusainak hangulatában átad pár szerzeményt a sajátjaiból. A latin zenéből és szvingből táplálkozó muzsi-

ka ihletői érzésem szerint Michel Camilo és Michel Petrucciani, de akiket név szerint és a dalaikon keresztül is megjelenít a művész, ők Chick Corea, Herbie Hancock, Billy Cobham és Miles Davis.

Koncertjének első szerzeménye egy közelmúltbeli latin-amerikai út emlékére írt bossa nova volt, majd jöttek a példaképek feldolgozásai: Miles Davistól a *So What* és az *All Blues*, Herbie Hancocktól a *Watermelon Man* és a *Chameleon*, Billy Cobhamtól pedig a *Red Baron*. Óriási muzsika mind, kiváló interpretációban, élvezhetően, pont annyi improvizációval, ami felvillantja Attila virtuozitását, és nem válik unalmasá az egy szál zongorával előadott zenemű. Ugyanis nem egyszerű vállalkozás egymagában színpadra állni ezekkel a darabokkal. Nagyon jó arányérzékkel kell rendelkezni. Nem egyszerű mutatvány.

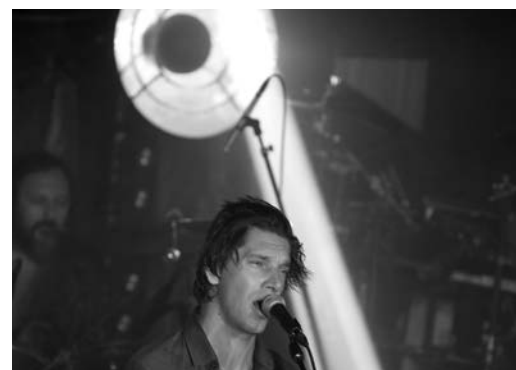
Szerencsére a történetek sem maradtak el, amelyeken keresztül jobban megismerhettük őt. Rendre felállt a zongorától, és mesélt nekünk. Kovács Attila vegyész-mérnökként végzett Veszprémben, innét a kapcsolata az egyetemmel, majd elszó-lította a muzsika, amit inkább érzett hi-vatásának. Az egyetem alatt működött a Cameleon nevű zenekara, majd az iskola végeztével innét csábították el külföldre zenélni. Magyar és külföldi sztárokkal egyaránt összehozta a sors az ezt követő pár éves csavargása során, majd kikötött a hamburgi színházban. Itt is eltöltött némi időt, de nem választotta az emigrációt. Hazajött és elkezdett dolgozni Vándorfi Lászlóval a Petőfi Színházban. Ekkor születtek a fentebb említett zenés darabok. Majd, elbeszélése szerint pár év színházi lét után, visszatért szólópályájához, s a koncert is valahol itt folytatódott egy gyönyörű jazzstandarddel és egy latinos improvizációval. Ezt követően Duke Ellington *Satin Doll*jának parafrázisa jött, majd a *Csend* című darab, amit John Judit kiállítá-sának megnyitójára írt.

Amit örömmel hallottam története-i közepette, hogy első és meghatározó mestere Veszprémben Gömbös Károly volt, aki szerencsére még ma is élő és aktív jazz-zongoristája a megyének, és aki több kiváló zongoristát is kinevelt a környéken.

A rendre visszatérő, a zene folyamát kissé lazító sztorik könnyűvé tették az estét, és észre sem vettük, hogy mennyi zenemű került terítékre. A *Satin Doll* után következett egy darab, amit Hegyehalmi László kiállításának megnyitójára írt, majd egy laza szvingimprovizáció. Ezután Dizzy Gillespie *A Night In Tunisiá*jának átírata, majd végül egy hihetetlen zenefolyam szvingimprovizációval, *Caravan*-parafrázissal, *Börtönmusical*-részlettel, latin improvizációval. Majd egy Hamvas Béla ihlette hard-bop és egy ballada, némi *Casablanca*-feelinggel. Ahogy közeledett az este vége, egyre inkább az volt az érzésem, hogy Kovács Attilának még rengeteg mesélőnivalója maradt. Mind szóban, mind zenében. Egyre sűrűsödtek a darabok, és egyre hosszabbak is voltak. Nem bántam. Én még maradtam volna.

Nyakas Krisztián

Élőkért és holtakért

Veszprém Város Vegyeskarának jótékonyági hangversenye. Hangvilla, 2019. október 30.

Van abban valami jelképszerű, hogy az UNESCO, az ENSZ párizsi székhelyű Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete Kreatív város címet adományozott Veszprémnek, amely éppen 2019. október 30-tól a „zene városa”. Pedig amikor az ötlet – hogy az immár hagyományos *Requiem*-koncert bevételével a vegyes kar a Kálvin parki református templom új közösségi termékének építését segítse – jóval azelőtt született, hogy Veszprém elismerten is a zene városa lett. Igen, a zene mindennapjaink része, alkotó és befogadó közösségeket épít, olyan kapcsolódási pontokat hoz létre, amelyekre korábban nem gondoltunk, olyan közösségek közt épít hidat, olyan új rétegeket szólít meg, amelyek erősítik az összetartozás érzését, amittől jobb veszprémnek lenni.

Emblematikus hangverseny volt tehát az idejé – az élőkért, a holtakért, a gyülekezetért, végső soron a városért. És emblematikus abból a szempontból is, hogy létrejöttéhez a vegyes kar elsősorban helyi közreműködőkkel szövetkezett, így a Csermák Antal Zeneiskola tanáraival és az együtteshez, illetve a református egyházhoz régóta kötődő előadókkal.

A koncert megemlékezett a reformáció emléknapijáról is Vajda János *Istenes ének* című művének négy tételével. A teljes terjedelmében héttételes, vegyes karra, baritonszólóra és szimfonikus zenekarra komponált alkotás a Tiszántúli Református Egyházkerület felkérésére

készült a reformáció 500. és a debreceni alkotmányozó zsinat 450. évfordulója évében. Veszprémben az orgonás változat és a kórustételek szólaltak meg – alig két évvel az ősbemutatót követően.

A kortárs zeneszerzés idén 70 esztendősi kiválósága így vall művéről: „Ahogyan a gyülekezeti énekek is egy-egybe forrasztják a közösséget, azt remélem, hogy az orgona és a kórus együttese ezt az érzést tudja átadni. Akár lehet énekelni a kórusal együtt is, mert olyan nagy változtatások nem történtek, hogy ne lehetne felismerni vagy dúdolni a jól ismert dallamokat.” A szerző bibliai versekre és Tinódi Lantos Sebestyén, Balassi Bálint és Szenczi Molnár Albert soraira komponálta művét, amelybe a gyülekezeti énekeskönyv dallamait szőtte. Az igényes orgonaszólómat a hangszer nemzetközileg is elismert mestere, Pálúr János szólaltatta meg, míg a kórus – az est karnagya, Erdélyi Ágnes irányításával – az ismert zsoltdallamok mellé modern korunk zaklatott harcainak hangjait sorakoztatta.

John Rutter (1945–) a kortárs zeneszerzés egyik legsokoldalúbb és legtermékenyebb egyénisége, karácsonyi énekeket, himnuszokat csakúgy komponált, mint népdal- és könnyűzenei feldolgozásokat – miközben kritikai zeneműkiadások sora is fűződik nevéhez. Negyvenévesen, édesapja elvesztését követően írta *gyász-miséjét*, amely formájában és hangulatában is sajátos: a klasszikus *Missa pro defunctis* veretes latin sorait angol nyelvű zoltár- és imarészletekkel építette meg-rázó és felemelő gyász-misévé, amelyben a kétségbeesés reményben, a félelem a megnyugvás harmóniájában oldódik. A szerző így ír: „Leginkább Fauré *Requiemje* testesíti meg számomra az ideált. Igen, az én *Requiemem* is inkább meghitt legyen, mint grandiózus, szemlélődő és lírai, semmint drámai, végül a fény felé

törekszik, nem a sötétség rabja. Úgy vélem, ez a mű az ember fény- és vigasztalásvágyának egyértelmű jele korunkban, amikor úgy érezzük: a sötétség, gond és baj egyre nő. André Gide fogalmazta meg, hogy a művészetnek hordoznia kell a remény üzenetét. Azt az üzenetet, amely megtestesül a *Requiem* ősrégi szövegében csakúgy, mint a gyászszertartások imáiban, vagy az 1662-es Gyülekezeti imakönyvből átemelt, személyes hangú fohászokban.”

Hangszeres kamaragyüttes – Koós Anita (orgona), Gogolyák Mária (hárfa), Hajas Szilárd (fuvola), Pintér József (oboa), Lukács Adrián (gordonka), Sipos Csaba (ütőhangszerek), valamint Golarits Flóra (szoprán) – csatlakozott Veszprém Város Vegyeskarához az előadásban.

A hangverseny végén Závodi Zsuzsanna lelkész megköszönte a művészeknek és Veszprém Város Vegyeskarának szolgálatát, valamint a zömmel a református közösséghez tartozó hallgatóság támogatását – akik nemcsak az ismerős zoltárokat fogadták hálával és szeretettel. Külön is köszönetet mondott VMJV Önkormányzatának támogatásáért. Mint megtudtuk, a bevételnek köszönhetően immár bizonyos, hogy a közösségi terem építésének első ütemét a gyülekezet be tudja fejezni.

Az est fővédnöke, Steinbach József, a Magyarországi Református Egyház Dunántúli Református Egyházkerületének püspöke megnyitó köszöntőjében így fogalmazott: „Isten többféleképpen szól hozzánk. Most a művészet és a zene hangjain keresztül is megszólít minket.” Így történt. És a hangok mindegyike egy kicsiny téglá volt egy összetartó város összetartó közösségének új otthonához. Ilyen eseményektől válik igazán a zene városává, élhető és szerethető várossá Veszprém.

C. Szalai Ágnes

Audiovizuális konzonancia

Margaret Island Szimfonik koncert. Hangvilla, 2019. november 15.

A szimfonikus zenekarral kísért könnyűzenei koncertek nagy népszerűségnek örvendenek, és a jegyeladásokat nézve anyagi sikert is hoznak, bár a minőséget nem lehet számokban mérni. Titkuk mondhatni elég egyszerű: a kedvenc együttesünk jól ismert zenéibe új színt és más gondolatokat vinni, így pedig egy újszerű, mégis ismerős, nosztalgikus élményt teremteni.

A recept tökéletes, és a végeredmény láthatóan mindenkinek ízlik is. Az alapötlet tökéletessége mögött azonban megbújnak a kivitelezés lehetséges hibái. Először is, megeshet, hogy az előadók nem mernek kockáztatni, így a szimfonikus zenekar megmarad a háttérben, és másodrendű szerephez kerül. Mindemellett előfordulhat, hogy a zenekar túlságosan hangsúlyos színpadi jelenléte túlszínesíti és giccsparádévá változtatja az előadást.

Ehhez hasonló kéteyelkekkel ültem be november tizenötödikén a Hangvillába a Margaret Island Szimfonik koncertre.

A kezdés utáni első percben megragadták a figyelmem az esztétikus, jól komponált fények. Kellően hozzáadtak az éppen játszott dal hangulatához, de nem voltak agresszívok, sem zavaróak. A hangosítás azonban hagyott némi kívánivalót maga után. Először a hetven százalékban érthetetlen dalszöveget emelném ki, ami vagy az énekesnőnek, vagy a hangrendszernek volt betudható. Jellemzően a refrének és a csendes zeneszámok verzéiben lehetett felfedezni magyar nyelvre jellemző vonásokat. Mindemellett a gitárok erősítése sem volt teljesen tökéletes. Néhol hallhatóak voltak, néhol pedig teljesen elvesztek az indokolatlanul hangos dobok miatt, habár az elmondható, hogy a gitárcentrikus részeknél minden dallam és akkord abszolút kivehető és élvezhető volt.

Ezen negatívumoktól eltekintve a koncert összességében remek élményt nyújtott. Félelmeim szerencsére nem igazolódtak, és a szimfonikus zenekar nagyon jól kiegészítette a többi hangszert és az énekesnőt, valamint rendkívül dinamikussá tette a produkciót. Elegendő új gondolatot vitt bele, de nem vált túl hangsúlyossá. A dalok előadásmódját szintiszta profizmus jellemezte mindkét fél részéről; remek volt az összhang. A színpadi kép főszereplője egyértelműen László Viki volt, aki folyamatosan igyekezett tartani a kontaktot a közönséggel mind szavakkal, mind nonverbálisan. Jól mozgott a színpadon, ugyanakkor nőiessége nem lett úrrá azon, amit és ahogy énekel.

A koncert teljes egészére jellemző volt a zenekar és a dalok által közvetített – már-már, de mégsem giccsebe hajló – végtelen vidámság és optimizmus.

Habár a zeneszámok tempója és hangulata változatos volt, a hangzásvilág folyamatosan ugyanazokból az eszközökből építkezett, ezért a laikus hallgató hamar unatkozhatott, repetitívnek foghatta fel a koncertet, ám fontos megemlíteni, hogy az a stílus, amit a Margaret Island képvisel, végtelenül őszinte, hozzáértő és mesteri.

Összegezve, a Margaret Island Szimfonik olyan élményt tudott nyújtani, amelynek kifinomultsága nemcsak zeneileg, hanem vizuálisan is megmutatkozott. Rengeteg elégedett arcot láttam távozni a helyszínről, akik közül egy voltam én is.

Gelencsér Dávid

Hamvas

Így látták ők – szemtanúk Hamvas Béláról (dokumentumfilm, 2018). Filmvetítés és találkozás az alkotókkal a Dubniczay-palotában 2019. november 7-én, a *Csend napok* keretében. Beszélgetőtárs: Kilián László

Kiváló időzítés: az adventi hetek előtti lecsendesedés programsorában pontosan november 7-én, Hamvas Béla halálának 51. évfordulóján hívták az érdeklődőket és a Hamvas-életmű tisztelőit, hogy újabb filmet tekintsenek meg az íróról.

Katona Zsuzsa rendező és alkotótársa, Nyeste Péter, a film producere (Aster Film) újabb munkájukban folytatták Hamvas Béla életének bemutatását. Nem titkolt szándékuk, hogy filmjeikkel mind szélesebb kört szólítsanak meg, és biztosítsanak a Hamvas-életmű megismerésére.

Hamvas Bélának van kultusza, van köre, asztaltársasága, weboldala, fája, sőt intézményei, melyek a nevével viselik. A személyiségének bűvkörébe vonzott „rajongók” jól tudják, hogy mindezt még nem elég. Úgy tűnik, még nem foglalta el méltó helyét sem a köztudatban, sem az irodalmi kánonban. E folyamat segítségével dolgozik elhivatottan az *Így látták ők* szerzőpárosa is.

Van előzménye a mostani filmnek: a két rendező korábbi munkája, A *nevezetes névtelen* című alkotás ugyanezen a gondolatszálon halad: beszéljünk Hamvas Béláról, hogy minél jobban kivilágoljon géniusza, különleges egyénisége. Abban a 2016-ban készült dokumentumfilmben ismert emberek, alkotók, művészek vallanak az íróról, beavatódásuk folyamatáról. Érdekes, nagyon informatív, s azt kell mondanom, a mostaninál sokkal „filmesebb” munkáról van szó. Fotók, bevágások színesítik, és persze a megszólalók maguk is érdekes egyéniségek, mint Szervét Tibor, Spiró György, Rudolf Péter például.

A második résznek szánt dokumentumfilmben olyan emberek mesélnék Hamvas Béláról, akik személyesen ismerték. Felkutatta a rendező azokat az egykori munkatársakat, ma élő zónákat (uno-

kaócs, testvéreinek lánya és unokája stb.) akiknek személyes élményeik, személyes benyomásaik voltak a velük élő, dolgozó, létező Hamvas Béláról. „Imádtuk a Tutu bácsit” – fogalmaz Koós György, Hamvas Sára unokája.

Megszólal László András buddhista teológus, aki az író életének utolsó éveiben közeli barátként állt mellette: számára lenyűgöző volt Hamvas hallatlan műveltsége, egyetemes érdeklődése (mint egy Révai-lexikon), latin, görög, héber, szanszkrit, francia, német nyelvtudása. Megtudtuk tőle, hogy szerette Rejtőt, és tervezte a Winnetou című regény fordítását, mert remek könyvnek tartotta.

A közlések már nem annyira irodalmiak, a közlő személy nem annyira figyelemkeltő, de a film ettől még sokatmondóan, kedvesen rajzolja körül az író sokszínű egyéniségét, bontja ki sorsát. Az elhallgattatás idején gyári raktárosként töltött idő szemtanúi – akik nem egy esetben maguk is több nyelvet beszélő, „félreállított” dolgozók voltak – érdekes adalékokkal egészítették ki/erősítették meg a Hamvas-képet, felvillantva „kópésággal” teli egyéniségét. Úgy tűnt, nem mindig voltak tisztában munkatársuk intellektusával, csak szerethető, humoros vagy épp precíz egyéniségét látták.

A beszűrt Hamvas-idézetek – Szervét Tibor költői megszólaltatásában – kicsit túl is emelkedtek a szereplők hétköznapiaságán.

Egy olyan ember képe bontakozik ki a film által, akit hihetetlenül nagy tudása egy pillanatra sem akadályozott abban, hogy figyelmes, közvetlen hétköznapi ember legyen a legnehezebb időkben (háború, ötvenes évek). A tartalmi mondanivaló azonban pont a filmes megfogalmazásban bicsaklik meg kissé. A dokumentum műfajban csak „beszélő arcok”-nak nevezett stílust megtörik ugyan Szervét Tibor előadásában a Hamvas-idézetek, a fotók, de ezek állandó egyformasággal, kicsit PPT vetítésre hajazó áttűnései nem emelik a film stílusát. Több esetben elmarad a néző beavatása. A vetítés után Kilián László beszélgetett az alkotókkal, ekkor derült ki, hogy az egyik franciául jól beszélő gépiró valószínűleg maga is „büntetesképp” dolgozott a gyárban. Szintén a közönségtalálkozón tudtuk meg, miért hiányoznak megkerülhetetlen megszólalók a filmből, s nekünk, veszprémieknek érdekes adalék, hogy az inotai évekből (1951–54) sok próbálkozás ellenére sem sikerült élő munkatárs nyomára bukkanni.

„Nagyszerű volt találkozni egy olyan valakivel, aki ilyen igazán nagy ember és egyszerre egy ilyen csibész” – vallja az első filmben Hamvas Béláról Szervét Tibor színművész. Természetesen nem ennek a hatvan percnél a vállalt feladata Hamvas Béla tragédiákkal övezett sorsát bemutatni, gondolkodói, írói nagyságát részleteiben ábrázolni. A két szerző elkötelezettsége vitathatatlan, munkájukat fontos ügy szolgálatába állították.

Farkasné Molnár Csilla

Hallelujah!

Hallelujah – Cohen-dalok magyarul.

Müller Péter Sziámi és a Song4U zenekar koncertje. Pannon Egyetem, 2019. november 12.

Valaki visszaköszön a tükörben, aki, ha akarom, én vagyok, vagy csak voltam, ki emlékszik már erre. Pedig emlékszem, de igen nehezen jönnek vissza ezek a képek. A nyolcvanas évek dereka. Minden vers volt. Persze legfőképp a lányok. De a nap, amikor hét ágra sütött, vagy a hó, amikor sűrűn hullott, vagy a virág, amikor az illata csak úgy megülte a mellkasom, mind, ugyanúgy.

És egy-két kivételtől eltekintve teljesen másfajta zenét hallgattam, mint amiről írtam. Többségében angol nyelvű beatet és rockot, néha jazzt, és az a kevés, aki idomult hozzám, na ő volt a Bródy és a Cseh Tamás. Hm... Most tudtam meg, hogy Sziámi közel azonos korosztály. Nekem ő mindig a fiatalokom alteros énekes volt, valaki, aki idősebb nálam, de már nem a Nagy Generáció tagja – látszik, mennyire értettem hozzá. Szóval nem találtam rá erre a másik oldalra, ahol az irodalmi mondanivaló ezerszer erősebb volt, mint a zenei. Máig nem találok rá, mert el kellene vonatkoztatnom a nem énekléstől. Alá kellene merülni a szavakban. Hát itt a tükör.

Hazajöttem a koncertről, emészttem napok óta, amit hallottam, s most mellélültem a gépnek, hogy frissítsem a memóriám, és pótoljam, legalább egy nagyon kicsit, amit elmulasztottam az elmúlt három évtizedben. A negyedik Sziámi-videó után kitöltöttem az első fröccsömet, és most alábukok a történetben, vagy inkább fejest ugrok a tükörbe; ki tudja, mi sült ki belőle végül.

Összeszámolhatatlan mennyiségű költemény elolvasása és nagyjából tíz év írás élménye nem múlik el nyomtalan, de ha az élet elterel egy más irányba, a dekódolás nehézzé válik egy idő után. Az írás technikája mégis megmaradt. Az a fajta, ami csak az enyém, de újat tanulni mindig lehet, s kell. Cohen például éveken át írt egy verset, s volt, hogy 3–400 versszakból tartott meg annyit, amennyi elegendő egy dalhoz. Már ezért a tanításért megérte meghallgatni Müller Péter Sziámit. „Mindenen van repedés. Így jut be a fény” – állítja Cohen. Az én tudásomon bőven van repedés, és igyekszem úgy szívni a fényt magamba, hogy majd egyszer minden gondolatot képes legyek papírra vetni, amíg az idő engedi. Mert a gondolatok csak gyűlnek. S ha a fentebb említett mennyiségű versszakból született egy dalra gondolunk, akkor hol vannak az én gondolataim Leonard Cohen gondolataihoz képest? Olyan mélységű tudásba enged belátást, ami szédítő és ijesztő.

Nekem Cohen a szakralitás képviselője, ha néhány szóval kellene jellemezni. Sziámi szerint ő hol harcos, hol politikus, hol szerzetes, hol a nők bálványa, azonban nekem ő a mindenkor profánon felülemelkedett, a hétköznapi dolgokból is szentséget sugalló művész. A nemzetközi dalirodalom egyik legerősebb szerzője, és az orgánumának köszönhetően – számomra – az egyik legerősebb előadója is. Kevés énekesnek adatik meg ez az erőteljes basszus, és nekem ők az első számú kedvenceim. Nehezményezi is Müller Péter Sziámi, hogy nem ő kapta meg az irodalmi Nobel-díjat abban az évben, amikor Bob Dylannek ítélte a Svéd Királyi Akadémia. Cohen a díj átadásának másnapján elhunyt. Nem érthette meg, hogy valaha is megkapja.

„Az a baj a dalokkal, hogy oda kell menni értük, ahol vannak” – mondja Sziámi, és így pár nap elteltével, miután leülepedett bennem, amit hallottam, hálás vagyok, hogy részese lehettem ennek az estének. Ennek a koncertnek nem a megszólalás volt az erőssége, hanem a Müller Péter Sziámi színpadi erején át közvetített Cohen-szellemiség. Azok a mondatok a dalban, amelyek képesek aha élményt adni, és berántanak abba a világba, ahol a

helyére kerül az egység, létrejön a kapcsolat a belső és külső univerzum tökéletessége között.

Végezetül szembesülök a ténnyel, hogy nem vagyok képes a koncertről magáról írni. Felsorolhatnám a dalokat, azt a mintegy tíz Leonard Cohen-slábert és ráadásként előadott őt saját dalt, ami elhangzott. Inkább menjenek és hallgassák meg őket élőben, s mindenki ítéljen a maga mércéjével. Müller Péter Sziámi színpadi ember. Olyan természetességgel él a színpadon, mint aki oda született. Neki a zene csak kíséret, kiegészítő, amolyan ékszer a nagystélyin. Ezért sem hallgattam őt korábban. Most áttörtem ezt a falat. A mondanivalóért és a költészetért megérte.

Nyakas Krisztián

Tini és a nyugger rockerek

Ráadás. Bródy János koncertje. Hangvilla, 2019. október 29.

A Kossuth-díjas Bródy János hetvenedik születésnapja kapcsán *Lesz még egyszer* címmel jubileumi koncertet adott, és öt bakelitlemezes összeállításra vállalkozott. Az ötödik lemez az új és újraértelmezett régi dalai révén Bródy zenei és társadalmi hitvallása összegzésének tekinthető. Ez a kollekción jelent meg aztán 2016-ban Ráadás címmel CD formájában is, amely lemezért 2018-ban, a Budapest Kongresszusi Központban tartott dupla koncerten átvehette annak platinalemezét. A művész országszerte telt házas koncerteket ad, s ennek során érkezett Veszprémbe.

Bródy szólókarrierje az 2011. évi *Az Illés szekerén* (amely 2012-ben az Év lemeze lesz) után teljesedik ki. Akkorra válik nyilvánvalóvá, hogy elköteleződéseinek legjobb képviselője saját maga. Ugyan kiszorult a hivatalos nyilvánosságából, s dalait a média nem tekinti rádióbarátnak, őt magát ikonikus alaknak, népszerűsége azonban nem csökken. Bródy közéleti karaktere hagyományosan értelmiségi beállítódású és protestáló, s mindennek változatos, egyben szélsőséges a megítélése. Zenei világa az újabb nemzedékek számára többnyire érdektelen, és mivel nem örömelvű, bulizásra majdhogynem alkalmatlan, emiatt közösségi elköteleződésű muzsikáját atavisztikusnak ítélik. Ráadásul ellentmond a meghatározó kultúrpolitikai elvárásoknak.

Bródyt nem az ötven év alattiak hallgatják, ő nem a klubok és a szabadtéri koncertek előadója. A nyugger rocker kifeje-

zés Bródy Jánostól származik. Ő nevezi ekként – kétségtelenül az előadása szövegkönyve nyomán – a Hangvilla közönségét, amely a látására és hallására egybegyűlt. Telve a nézőtér, s ez nem pusztán a legendás zenésznek pompás érzés, de megnyugtató a résztvevőknek is. S az átlagéletkor, talán nem túlzás, ha a nőket és a férfiakét egybeszámoljuk, bizonyosan hatvankét és fél év fölötti. A nemzedéktársak gyülekezőhelyévé vált teremben ifjabb rockzenekedvelők elvétve láthatók. A Bródyra figyelők tömege évtizedek

után se nem ritkul, se nem bővül. Az ilyesfajta igényes dalszöveghez kapcsolt zene pusztán néhány egymást követő korosztály számára örök érvényű.

A közönség tehát székekben ül, nem csápol. Örömmel veszi, hogy legtöbbször nem pusztán közéleti ellenállásra buzdítanak a dalok, hanem – amolyan hatvanas-hetvenes évekbeli rejtekezésessel – a kulturális/társadalmi átalakulást szorgalmaznak (igaz, ilyesmi inkább jellemző a régi nótákra). Az előadó pedig – miközben a múltját és a nézőivel közös múltat eleveníti fel – áttekinti, miféle, a rajongókkal közös eszmékben hitt, s mindezek mivé foszlottak. Mintha ő is jelezne, hogy tudatában van annak: a legújabb dalszövegek egysíkúak.

A telt házas koncert hallgatósága elégedetten veszi tudomásul, hogy sok ismert dal hangzik fel. A Kirschner Péter vezetett zenekar Bródy biztos háttere, fegyvellemmel foglalják zenébe az előadó produkcióját. Nincsen váratlan, a rockra egykor jellemző színpadi megnyilvánulásuk, nincs fiatalos hév, extrémítás. Ami van, az a melankólia. A hajdani dalok hangzása némileg átalakul, de a dalszerző-énekes intencióit követi. Bródy csöppet sem utánozza egykori magát: bölcsessége és zenei, hangj, előadói lehetőségének ismerete megnyugtató; önismerete a rezignált, nagy formátumú személyiségek jellemzője.

Bródy pontosan tudja, kikhez szól, kik éltetik. Hogy milyen-félének látja azokat, akik eljöttek, azt a dalválasztásai és a dalokat összekötő szövegei, kiszólásai s olykor spontán megjegyzései tükrözik. Iróniája a világra, a híveire és önmagára egyszerre vonatkozik, s ettől marad szerethető. Tisztában van azzal, hogy a több mint kétórás műtárgy csupán a nagy nemzedéke számára érthető. A zeneszerző-énekes-zenész, miután kiszorult a széles nyilvánosságból, belekényszerült abba a sajátos kultúrpolitikai-zenei gettóba, amely, bárhogy is forgatjuk a beszédet, kényszerpályásítja az oda bezártat. Talán ez a legnagyobb teher, amelyet – nincs más – Bródy érzékel, válasza is születnek a kihívásokra, de a legújabb dalaival azt a hatást nem éri el, amelyet a régiekkel. Nem véletlen, hogy a *Ráadás* szokatlanul sok ráadásdalát vastappsal közzöni meg a közönség.

Géczi János

Páratlan ütemszám

A Makám együttes koncertje.
Hangvilla, 2019. október 23.

Negyedház a Hangvilla nagytermében. Még a protokollsorban is alig ülnek. Pedig pezsdítő, számos nép zenéjét ötvöző, feldolgozó etnomuzsikát hozott a 35 éves fennállását ünneplő hattagú zenekar. Az üres székek nem igazán feszélyezik a zeneszereket, teljes értékű koncertet kapunk.

A siker az, amit mások gondolnak produktumainkról, függetlenül azok értékétől, minőségétől. Sokan gondolnak jól valakiről, nagy a siker, ami persze nem ugyanaz, mint az elismertség. A siker szubjektív, az elismertség objektív alapokon nyugszik. Számos nagy gondolkodó elme próbálta megfejteni, miért van ez így, senkinek sem sikerült. Alkotók, előadók szüneteltek ettől a múltban, és napjainkban sincs ez másként. A Makám együttes a saját műfajában jól teszi dolgát, elismert. Ezen az estén egy tematikájában jól felépített, magas színvonalú és érzelmi hőfokú koncertet, harmincöt évnyi munka összefoglalásából való válogatást kapott a közönség, és a siker sem maradt el.

Kizárólag kiegészített akusztikus hangszerek szólnak. Gitár (Krulik Zoltán), egyben az együttes vezetője, egyik alapítója és szellemi konduktora, a dalok és szövegek megálmodója), hegedű (Kuczera Barbara), akusztikus basszusgitár (Boros Atti-

la.), szopránsaxofon (Vázsonyi János), dobok (Varró Zoltán). Bede Sári éneke tiszta, sallangmentes, átél, nagyon jók a saxofon-ének uniszónók (azaz ugyanaz a dallam hangszeren és énekben). Érdekes módon szinte kontrapunktikus hatások szólalnak meg időnként, ami átgondolt hangszerelési munkára utal. Ezt a sajátos ellenpontozást leginkább a hegedű és a saxofon hordozza. Ez utóbbi szólóiban technikás, a jazzhez közel álló hatású, játéka kiemelkedő. A hegedűjáték a műfaj tökéletes ismeretét mutatja. A basszus a ritmusszekció egyik alapköve, időnként leheletfinom, a fretless (bund nélküli) basszusgitár hangzását idéző szólamúsággal. A gitár leginkább akkordkíséretet hoz, időnként rockos, még egy jazzes 7/9-es harmónia is feltűnik a 9/8-os metrumú *Párom, párom* című dalban. A dob visszafogott, de a *Párom* című dalban aztán szólólehetőséget is kap, megmutathatja ovációt kiváltó zenei kvalitásait. Hatásosak a négyszólamú a cappella kiállítások, finomítanak az amúgy egzotikus hatású koncertanyagban. Kiemelendő a szöveg minősége. Nem csak azért, mert Petőfi *Kicsiny madár* vagy Nagy László *Sólyom-ének* című megzenésített verseit is hallhatjuk. Az originális szövegek is értéket hordoznak. Szinte megrázó Krulík Zoltán öt éves korából fennmaradt emlékeinek felidézése a *Nem hiszi el már nekem senki* című dalban az 56-os forradalom időszakából, a negyediként felhangzó *Fújdogal a fehér szellő* már a balkáni háború borzalmainak látomása.

Milyen is a Makám zenéje? Nem könnyű sem dallamaiban, sem hangszerelésében, olykor egyenesen avantgárd a hatás! Etno, vagyis nem klasszikus, nem popzene (leginkább az angolszász kultúrkörön kívül eső), és többnyire a népzeneből ered. Mondhatnánk világzenét is, de nem kedvelem ezt a mesterkéltné kifejezést. Leginkább a magyar és a balkáni népek zenei hagyományaiból merítenek, karakteres, egyedi megszólalást kialakítva. A magyar népzene jellegzetes fordulatai is egyedi köntösben jelennek meg, a balkáni zene 5/8-, 7/8-, 9/8-os, tehát páratlan ütemszámú darabjai meg tényleg kuriózumként hatnak a közönségre. Krulík Zoltán magyarázó, összekötő szövegei, útmutatásai informatívak. Szükség is van rájuk, mert a magyar fülnek talán túlságosan is töménynek, felfoghatatlannak hat ez a sajátos ritmikájú és dallamvilágú zene. Tudjuk persze, hogy a magyar népzene sem mentes a páratlan ritmikái érzettől, de leginkább elosztásában. Például a 10/8-os dalaink 3/8 + 3/8 + 4/8 vagy 12/8-os dalok 7/8+5/8-os érzettel. Páros az ütemszám, de páratlan érzetet kapunk. Ezek leginkább az együtt élő nemzetiségek zenéjének egymásra találásból erednek, amely például a csángó dalok némelyikén kifejezetten érzékelhető. Bartók és Kodály munkássága feltárta, a Makám egy sor más együttessel ezt a tudást építi bele napjaink etnozenéjébe, és adja át táncházakban az ifjabb korosztályoknak. Mindenképpen kortárs ez a muzsika, amely jócskán hordoz originalitást is. A domináló népzenei hatások mellett érezhető a klasszikus zenei műveltség, és a XX. században kialakuló színvonalas új műfajok, mint a jazz, progresszív rock, R&B hatása.

Talán egyfajta küldetés is, hogy magas színvonalon, igényes szemlélet mellett az egyre inkább üzletté váló zenei világban, adott esetben a nagy sikerről való lemondás mellett is, átadhassák az évezredekben át kialakult sajátos népi dalkincset. Erről tanúskodik a számos formációban működő, 35 éve tartó, mindmáig lelkes zenei kaland. A maroknyi közönség ráadást követelve biztosította a hat muzsikust, tetszett, amit kapott. Ady szövege (*Éj*) a meghatóan szép ráadásdallal érzékelhetően méltó zárást hozott.

Kovács Attila

Nyitókoncert

VIII. David Popper Nemzetközi Csellóverseny, Várpalota, 2019. november 10.

2019. november 10-én a zene iránt érdeklődő helyi közönség mellett a világ minden tájáról idesereglett nemzetközi zenészpublikum, a nemzetközi csellóverseny résztvevői fogadták a nyitókoncertet adó Mendelssohn Kamarazenekart. A Kováts Péter vezette zenekar partnere a 7. Nemzetközi Popper Dávid Csellóverseny 1. helyezette és különdíjasa, Temesvári Bence volt. A budapesti Fazekas Gimnázium egykori matematika szakos diákja jelenleg a Bécsi Zeneakadémia hallgatója, Nagy Róbert, valamint a veszprémi születésű Somodari Péter növendékeként folytatja tanulmányait. Számos hazai és nemzetközi díjjal dicsekedhet kora gyermekkorától. A legjelentősebb elismerések: a Popper Dávid Nemzetközi Csellóversenyen 2015-ben 3. díj, 2017-ben 1. díj, 2019-ben Gustav Mahler Nemzetközi Csellóverseny 1. helyezés, abszolút győztes díj, valamint két különdíj, a Talents for Europe nemzetközi versenyen különdíjak és a nagydíj elnyerése. Kora ellenére számos hazai zenekarral koncertezett, többek között a Liszt Ferenc Kamarazenekarral, míg az esti fellépése a 2017-es nemzetközi csellóverseny győztesének Mendelssohn Kamarazenekar által felajánlott különdíja volt.

A koncertprogram első darabja remek nyitószám, amely ízelítőt adott a külföldi hallgatóknak szűkebb hazánk, Veszprém megye zenekultúrájából. Csermák Antal *Veszprém vármegyei nótáiból* verbunkosok szólaltak meg Ruzicska Ignác gyűjtéséből. Csermák, a Veszprémben elhunyt zeneszerző úttörőnek számított abban a törekvésében, hogy európai műzenei formába ültesse át a verbunkos zenét, megtartva annak tüzes jellegét. A darabok megszólalása igazi archaikus, vármegyei hangulatot teremtett a vár középkori falai közé.

Éteri hangzás, erőteljes megszólalás, lírai, kecses, kedves és szenvedélyes dallamok jellemezték a zenekar előadását Janáček nálunk ritkán felhangzó vonószekerekre írt *Szvitjében*. Teljesen egyéni stílus jellemzi Janáček morva zeneszerző kompozícióit. Zenei nyelvezetét saját folklórára, a morva népzeneire alapozta.

A nemzetközi közönség által legnagyobb várakozással várt program Schumann *a-moll csellóversenye* volt. A mintegy 25 perces csellóverseny kéziratára Schumann – jóval ismertebb zongoraversenyéhez hasonlóan – nem „Konzert”, hanem „Konzertstück” megjelölést írt. Bár háromtételű, de a tételek szünet nélkül, egybe komponálva követik egymást. Az első tétel főtémája nagy lendületű, tág ambitusú dallam. A rövid középső tétel különleges effektusa, hogy a szolista a zenekari csellósólam vezetőjével is duót játszik. A lendületes zárótételben a *Rajnai szimfóniából* ismerős motívumokat hallhatunk. Különös, hogy Schumann csellóversenyének esetében a szólóhangszer kezelésében nem a virtuozitás dominál, hanem sokkal inkább az érzelmkifejezés.

Tanúi lehettünk az ifjú csellóművész, Temesvári Bence kiemelkedő hangszertudásának, érezhettük muzikalitását, amellyel a schumanni zene érzelmi sokféleségét művészi interpretációjában kibontotta. A karmester nélkül előadott versenymű rendkívüli figyelmet igényelt a szolistától és a zenekar minden egyes tagjától egyaránt.

A nyitókoncert utáni öt napban zajlott öt korcsoportban a Popper Dávid Nemzetközi Csellóverseny. Résztvevői a világ minden tájáról érkeztek Várpalotára, nemcsak Európából, hanem Dél-Koreából, Kínából, Hongkongból, Ausztráliából, az Egyesült Államokból, de még Brazíliából is. A Kossuth-díjas Onczay Csaba vezette zsűriben Európa, Amerika és Ázsia kiemelkedő csellóművészei kaptak helyet. A csellisták világában nagy presztízsnak örvendő versenyen több magyar versenyző is részt vett. A fiatal tehetségeket felkaroló Mendelssohn Kamarazenekar a 3. korcsoport győztesének, Balog Nellának különdíjat ajánlott egy versenymű közös megszólaltatására. Nagy büszkeséggel töltött el, hogy a veszprémi születésű és tanulmányait itt kezdő, jelenleg a Bécsi Zeneakadémián tanuló, már több nemzetközi versenyen győztes Hartmann Domonkos produkcióját a verseny zsűrije a negyedik korcsoportban 2. díjjal jutalmazta.

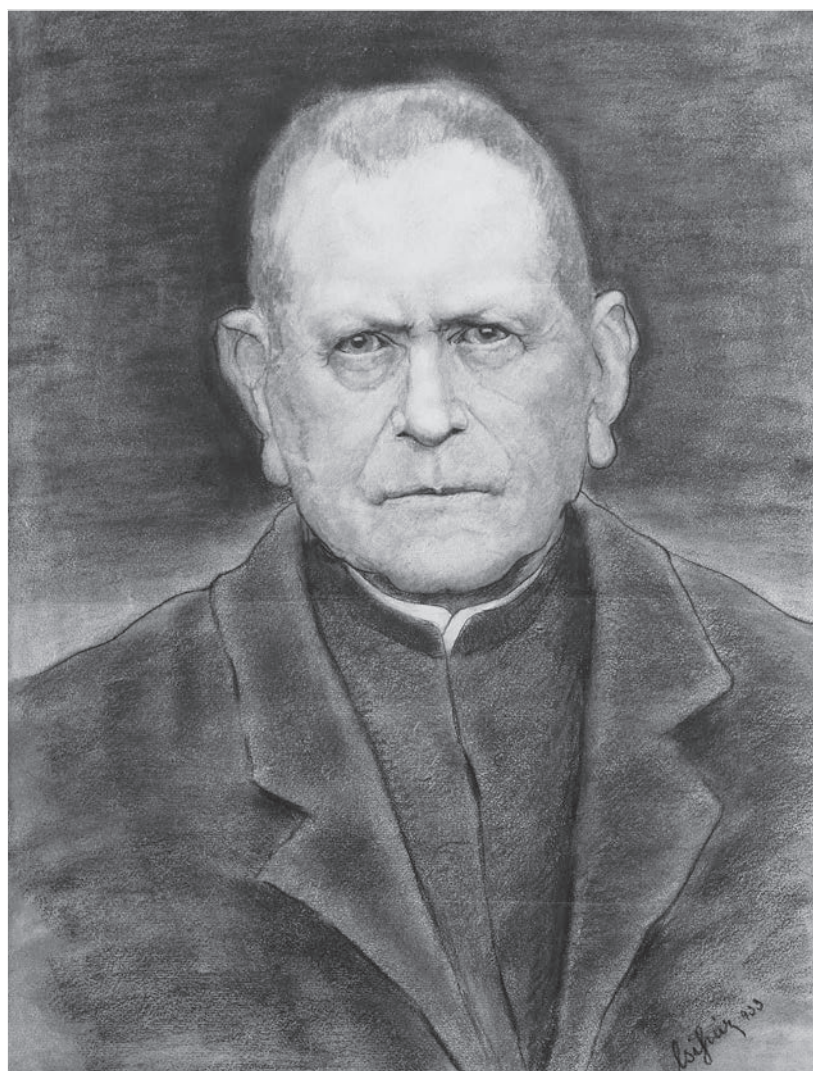
Borbásné Gazdag Gabriella

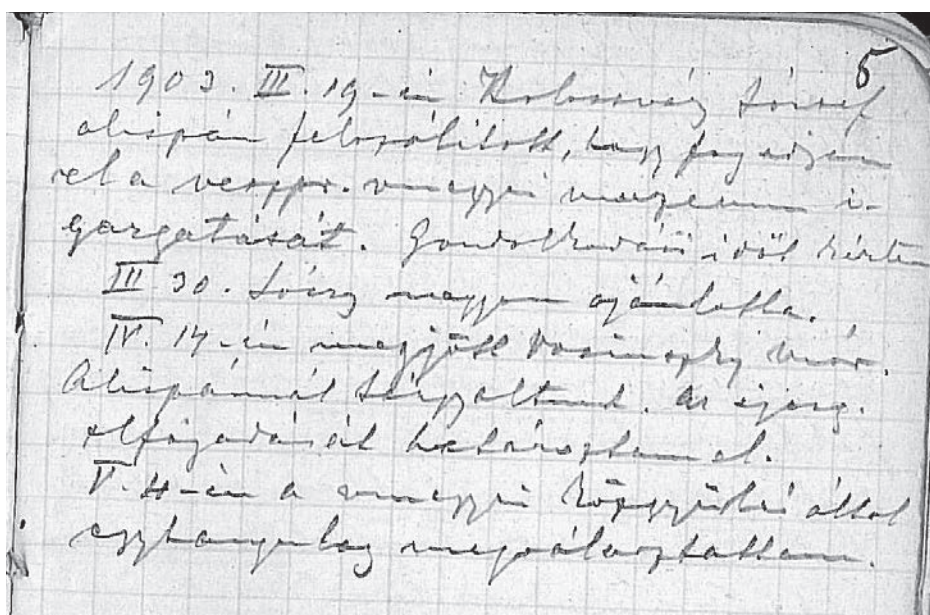

Csiszár Gyula szénrajza Laczkó Dezsőről, feltehetően fénykép után, 1933
(Laczkó Dezső Múzeum – Képzőművészeti Gyűjtemény ltsz. 66.83.1.)

Laczkó Dezső noteszfeljegyzése a Veszprémmegyei Múzeum igazgatóságának vállalásáról,
1903. március (Laczkó Dezső Múzeum – Múzeumtörténeti Adattár ltsz. 48 807/1977.)